

1984/85:152

Tisdagen den 28 maj em.

Kl. 19.30

Förhandlingarna leddes till en början av andre vice talmannen.

27 § Fortsattes behandlingen av arbetsmarknadsutskottets betänkanden 1984/85:14 och 18 (*forts. från prot. 151*).

Kvinnornas villkor på arbetsmarknaden m. m. (forts. AU 18)

Anf. 124 LARS-OVE HAGBERG (vpk):

Herr talman! Vi behandlar nu en proposition om kvinnors villkor på arbetsmarknaden. Där sägs att syftet är att stärka kvinnors ställning på arbetsmarknaden, och för att uppnå detta föreslår man åtgärder och program för att ge fler kvinnor arbete inom industrin.

Från vårt parti säger vi inte nej till åtgärdsprogram som förbättrar kvinnors ställning på arbetsmarknaden. Vi ser i stället positivt på alla försök som görs i den riktningen. Men samtidigt vill vi fundera över i vilket klimat satsningarna görs, på vilket sätt de sker. De åtgärdsprogram som föreslås och som avser att ge kvinnor ökade möjligheter till sysselsättning inom industrin innebär t. ex. sysselsättning i en industristruktur som är uppbyggd på männens villkor.

Problemet med den proposition vi har att behandla är egentligen inte vad som sägs i den, utan vad som inte sägs och inte föreslås. Propositionen saknar förslag som på ett grundläggande sätt kan förändra kvinnornas situation på arbetsmarknaden och i samhället. Vi har framställt sådana förslag i vår motion. Vi anser t. ex. att det behövs en förkortning av arbetstiden till sex timmars arbetsdag, en utbyggnad av barnomsorgen och en uppvärdering av de traditionella kvinnoyrkena. Vidare måste man se till att den offentliga sektorns avgörande roll i sammanhanget bibehålls.

Vi kan notera att utskottet instämmer i våra motionskrav. Utskottet skriver att man instämmer i de tankar som framförs i vpk-motionen, men man avstyrker motionen. Man kan fråga sig vad det är för tankar utskottet instämmer i. I propositionen skriver föredragande statsrådet, Anita Gradin, att det råder enighet om målen. Är det så att vi är eniga om målen men oense

Tisdagen den
28 maj 1985

*Kvinnornas villkor
på arbetsmarkna-
den m. m.*

om medlen? Nej, tydligen är vi oense om båda dessa saker. Vilka är egentligen regeringens och utskottetsmajoritetens mål för jämställdheten? När utskottet skriver att man instämmer i de tankar som vi har framfört men samtidigt talar för en praktisk politik som är helt annorlunda, då har vi enligt min mening inte samma mål.

Om man skall kunna förbättra kvinnors ställning på arbetsmarknaden och i samhället krävs det enligt vår uppfattning breda lösningar. Arbetslivet är inte organiserat utifrån kvinnors verklighet och behov. De specifika kvinnliga erfarenheterna saknas nästan helt, åtminstone inom de mansdominerade områdena av arbetslivet. Det gör att kvinnorna har en helt annan ställning på arbetsmarknaden än männen. I propositionen tar man inte upp dessa problem. Där tas inte fasta på att en stor del av arbetsmarknaden är uppbyggd på männens villkor, dvs. på helt andra villkor än dem vi egentligen bör inrikta oss på för framtiden. Vi menar att arbetslivet och samhällslivet måste genomsyras av att män och kvinnor delar ansvaret för både produktion och reproduktion. Ett sådant arbetsliv får en helt annan funktion än det nuvarande. De åtgärder som föreslås i propositionen går ut på att kvinnorna i sitt arbete inom industrin skall anpassa sig för att konkurrera med männen, för att uttrycka det litet tillspetsat.

En av de avgörande förändringar vi har föreslagit är, som jag nämnde tidigare, arbetstidsförkortningen. Den är avgörande för om man skall kunna uppnå jämställdhet mellan könen. Vi anser att tiden är mogen för den här nedtrappningen av arbetstiden, som skulle göra det möjligt att stärka kvinnors ställning i arbetsliv och samhälle. Vi vet att även om man delar uppfattning om målet är regeringens och den borgerliga oppositionens praktiska, reella politik att skjuta målet om arbetstidsförkortning på framtiden. Det finns i svensk debatt intelängre någon substans i kravet på sex timmars arbetsdag. Det är ett mål som man kan ha i något kvinnoförbund eller som man i någon del av regeringen kan tycka är bra, men den reella politiken ger inget utrymme för en förkortning av arbetstiden, tyvärr.

Däremot talar utskottet om föräldraledighet, man funderar hur denna reform skall skapa någon jämlikhet. Hur skall man göra? Hur skall man få männen att ta större del av föräldraledigheten? Skall det bli kvotering? Skall man höja ersättningen för männen så att de tar sin del av ledigheten? Detta är alltså stora illusionsnummer, om man inte åstadkommer avgörande förändringar.

Samtidigt ser vi också att kvinnorna befinner sig i den offentliga sektorn. Service, vård och omsorg är de viktiga områden inom vilka kvinnorna arbetar i dag. Den offentliga sektorns utbyggnad har betytt oerhört mycket för kvinnorna. Samtidigt prutar man nu väldigt starkt på den inriktningen i svensk politik, både från regeringen och från borgerligheten. Regeringens svångremspolitik kommer att drabba kvinnorna oerhört hårt framöver. T. o. m. utskottet säger att de allmänna bakgrundstankarna om kvinnornas situation i dag är att tillväxten inom offentliga sektorn skall bli långsammare än tidigare. Kvinnor skall inte beredas arbete där i så stor utsträckning som tidigare. Inom industrin och den privata tjänstesektorn väntas däremot en

ökad efterfrågan på kvalificerad arbetskraft.

Man kan fråga sig om kvinnorna skall försvinna i något slags lucka. Här gäller det konkurrens om kvalificerad arbetskraft inom några sektorer. Vart skall de kvinnor som på grund av svångremspolitiken inte får plats inom den offentliga sektorn, vart skall de kvinnorna ta vägen under övergångsperioden? Det kan man fråga sig. Det är ett mycket allvarligt problem som visar sig här. Dessa kvinnor är de hittills sämst ställda på arbetsmarknaden.

Jag vill här klart säga till moderaterna, när de försöker påstå att den offentliga sektorn har stulit arbetskraft från den privata sektorn, att jag som facklig företrädare i många år har kämpat för att få kvinnor in i industrin. Men motståndarna har hela tiden funnits i företagsledningarna och på annat håll. Inte skall man skylla den offentliga sektorn för att kvinnorna har stannat utanför industrin. Det har förts en hård kamp av de fackliga organisationerna för att få in kvinnor i industrin på alternativa yrkesområden.

En av förutsättningarna för att kvinnor skall kunna gå ut i arbetslivet är en god barnomsorg. Nu instämmer utskottet i det, men den konkreta praktiska politiken visar att även när regeringen lägger propositioner på detta område finns det ingen substans i det man säger. För så lång tid som fram till 1990 saknas en planering för en avgörande utbyggnad av antalet dagisplatser, som skulle ge kvinnorna valfrihet att ta eller inte ta ett jobb. Det är fråga om ett makabert förslag, sade en av våra vpk-ledamöter, som hade hand om detta. Jag instämmer.

Skall man värdera upp de traditionella kvinnoyrkena, framför allt inom den offentliga sektorn, kan inte den offentliga sektorn vara en bälg som man reglerar arbetskraft i, där service och omvårdnad får vara något som man ökar eller minskar i takt med konjunkturerna. De arbetsuppgifterna måste då ha ett bestämt innehåll och en bestämd ställning. De borgerliga har ju en vulgärfilosofi om offentliga sektorn. Man skall minska kommunernas och landstingens verksamhet vad gäller omvårdnad och social verksamhet i stort, medan de offentliga investeringarna, där man kan göra privata profiter, skall öka. Socialdemokraternas svångremspolitik drar ju åt det hållet, men inte lika mycket. Detta drabbar naturligtvis arbetena på den offentliga sektorn.

Det finns många sätt att värdera de traditionella kvinnoyrkena. Vi kan som exempel ta sjuksköterskan, hennes lön och ställning. Det är väl ingen som i dag inte skulle instämma i att en sjuksköterska borde jämföras med en produktionsingenjör – eller en ingenjör i den privata industrin. Men det är en himmelsvid skillnad i fråga om ställning på arbetsmarknaden i dag.

Vad är det som ligger bakom? Varför har kvinnor inte den ställning på arbetsmarknaden som de borde ha? Moderaterna sade att datatekniken ger alla sin chans. Det gör den inte. Kvinnorna kan inte konkurrera på samma villkor. Det utvecklas också inom datatekniken, både på den offentliga och på den privata sidan – och inom industrin – en elit på detta område, där arbetslivserfarenheten har mycket stor betydelse. Vi måste alltså ha en helt annan syn på arbetslivet. Där råder lönsamheten. Kvinnan är inte lönsam. Om hon har barn och behöver barnomsorg, och om hon dessutom vill ha regelbunden arbetstid med hänsyn till familjelivet, då är hon inte lönsam på

Nr 152

Tisdagen den
28 maj 1985

*Kvinnornas villkor
på arbetsmarkna-
den m. m.*

*Kvinnornas villkor
på arbetsmarkna-
den m. m.*

dessa områden, då får hon avstå. Det är i dag arbetslivets villkor – som måste i grunden förändras. Därmed är inte sagt att vpk är negativt till att kvinnor lär sig datateknik eller annat. Men de grundläggande villkoren måste alltså förändras – och det har vi föreslagit i vår reservation.

Vi har ytterligare en reservation till detta betänkande, reservation 8, där det föreslås att kvinnoorganisationernas centrala verksamhet skall få ökat stöd, och att också andra kvinnoorganisationer, som är av invandrarkaraktär men som har svenska medlemmar, skall få ökat stöd.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till reservationerna 2 och 8.

Anf. 125 KARIN FLODSTRÖM (s):

Herr talman! I det betänkande som vi nu diskuterar behandlas tre olika propositioner samt elva motioner, varav åtta från den allmänna motions-tiden.

Betänkandet, som jag rekommenderar för läsning, ger en god bakgrund till kvinnornas situation på arbetsmarknaden i dag och visar att kvinnor och män sannolikt kommer att finnas i arbetskraften i lika stor utsträckning någon gång under 1990-talet.

Även om detta kan konstateras, så råder stora skillnader mellan kvinnors och mäns villkor i arbetslivet – skillnader som har betydelse för kvinnornas framtida sysselsättning. Detta är vi överens om. Det gäller framför allt yrkesval, arbetstider, kvalifikationsnivå och därmed också löner. Arbetsmarknaden är fortfarande i hög grad delad – i en för kvinnor och en för män.

Ett känt faktum är också att tre fjärdedelar av kvinnorna återfinns inom yrkesområdena kontor, service, vård, affär och utbildning. Datoriseringen av arbetslivet, den minskade utbyggnaden av den offentliga sektorn och omstruktureringen av industrin kommer naturligtvis också att påverka kvinnornas möjligheter i den framtida arbetsmarknaden. Detta har flera talare här framhållit. Läger man därtill att kvinnorna drabbas av arbetslöshet i större omfattning än män och att nära hälften av samtliga sysselsatta kvinnor arbetar deltid, så är bakgrunden klar för proposition 130, som redovisas i detta betänkande.

Hösten 1983 startade kampanjen "Fler kvinnor till industri och tekniska yrken". För denna kampanj avsattes 10 milj. kr. Kampanjens syfte var att ge erfarenheter för framtida arbetsliv, så att kvinnornas ställning på arbetsmarknaden kunde stärkas. Detta ledde till verksamhet på ca 100 orter och i alla län. Flera av projekten inom tiomiljonerskampanjen fortsätter nu i reguljär verksamhet. Med förhållandevis litet medel lyckades man alltså åstadkomma väldigt mycket. Det är därför förvånande att moderaterna avstyrker medel till fortsättningen.

Det är mot denna bakgrund utskottet konstaterar att det i dag råder bred politisk enighet om jämställdhetsmålen – även om vpk här i kammardebatten, däremot inte i utskottet, anser annorlunda – medan det är delade meningar om medlen. För att förverkliga dessa mål gör en rad offentliga och enskilda organ insatser inom sina resp. områden. Trots detta är kvinnors och mäns villkor i samhället alltför olika.

Till betänkandet har det fogats 14 reservationer. I den första reservationen framför moderaterna i utskottet den, enligt mitt sätt att se, häpnadsväckande åsikten att det är utbyggnaden av den offentliga sektorn som hämmat såväl kvinnorna som det privata näringslivet. Kammarens ledamöter är säkert väl medvetna om att utbyggnaden av den offentliga sektorn skapat arbete åt ett stort antal kvinnor – och också ställt krav på en utbyggnad av barnomsorgen.

Jag håller med Lars-Ove Hagberg om att det i den vpk-motion som han nyss har redogjort för framförs intressanta synpunkter på arbetstidsförkortning och utnyttjande av föräldraförsäkring. Dessa frågor ingår enligt direktiven i DELFA:s uppgifter. DELFA, som är en parlamentariskt tillsatt delegation där också vpk har representanter, har genomfört och genomför för närvarande flera intressanta undersökningar inom dessa områden. DELFA har också vida direktiv när det gäller att initiera en debatt och anordna seminarier om arbetstidsfrågor. Jag tror att det är viktigt att man belyser dessa frågor från så många olika håll som möjligt.

Utskottet anser att det är ytterst angeläget att planeringen av de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna inriktas på att kvinnorna skall få del av dessa i den omfattning som motsvarar deras andel av de arbetslösa. Utskottet uppmärksammar ävenledes sammansättningen av arbetsuppgifterna för ungdomslagen och möjligheterna att stimulera flickor i ungdomslag att pröva otraditionella arbetsuppgifter.

Beträffande anslagen till JämO anser utskottsmajoriteten att JämO:s arbete är viktigt och att JämO bör bedriva en i stort sett oförändrad verksamhet. Utskottsmajoriteten godtar därmed regeringens budgetförslag.

När det gäller bidragen till kvinnoorganisationernas centrala verksamhet vidhåller utskottsmajoriteten sin uppfattning från förra året att kvinnoorganisationerna är betydelsefulla i samhället och bör få statligt stöd. Utskottsmajoriteten avstyrker därför moderaternas avslagsyrkande.

Frågan om jämställdhetsarbetets organisation har behandlats av riksdagen sedan början av 1970-talet. Senast skedde det hösten 1984. Utskottet konstaterade då att den nuvarande organisationen har inneburit en effektivisering av regeringens jämställdhetsarbete och gett jämställdhetsfrågorna en förstärkt ställning.

I såväl JÄMFO, jämställdhetsforskningsdelegationen, som jämställdhetsrådet är de politiska partierna representerade, och de har viktiga uppgifter i båda dessa organ. Kravet på parlamentariskt inflytande i jämställdhetsarbetet är sålunda väl tillgodosett i nuvarande organisation.

Karin Andersson, som inte är här i kammaren i dag, anser i en motion som hon väckt tillsammans med flera andra centerpartister att den omorganisation av jämställdhetsarbetet som regeringen har genomfört har inneburit att opinionsarbetet helt har fallit bort. Detta är en grov överdrift.

Jag håller med Karin Andersson och hennes medmotionärer om att opinionsarbetet är viktigt. Det anser också regeringen. I den nuvarande organisationen är opinionsbildningen främst en uppgift för JämO, JÄMFO och jämställdhetssekretariatet. Tidningen JÄMSIDES utkommer med fyra nummer per år. Utskottet vill också framhålla det viktiga informationsarbete

Tisdagen den
28 maj 1985

*Kvinnornas villkor
på arbetsmarkna-
den m. m.*

som bedrivs av olika myndigheter som SÖ, AMS och socialstyrelsen.

Två reservationer handlar om fler kvinnliga chefer och en ökning av antalet kvinnor i statliga styrelser och kommittéer. Enligt jämställdhetslagen skall arbetsgivarna bedriva ett målinriktat arbete för att aktivt främja jämställdheten i arbetslivet.

Det är riktigt att kvinnor är klart underrepresenterade i det offentliga utredningsväsendet. Jämställdhetsministern anmäler i propositionen att en kartläggning och så småningom en utredning av vilka åtgärder som kan vidtas för att kvinnorepresentationen skall kunna stärkas skall ske.

I två motioner krävs lagstiftning mot sexuella trakasserier på arbetsplatser. Utskottet anser att det i första hand inte är genom lagstiftning som dessa problem skall angripas. Ett aktivt jämställdhetsarbete på arbetsplatserna med ansvar för parterna på arbetsmarknaden är enligt utskottet mer väsentligt. Utskottet instämmer med Karin Andersson m. fl. att regionalpolitiken är ett viktigt jämställdhetsinstrument. Arbetsmarknadsutbildningen har i fråga om detta en betydelsefull uppgift.

Jag vill också påminna om uppdraget till länsstyrelserna att redovisa vilka åtgärder som vidtas på regional nivå för att stärka kvinnornas ställning på arbetsmarknaden. Dessa första rapporter börjar nu strömma in.

Jag har tagit mig friheten att ta med föreskriften till rapporten från Norrbotten, som är skriven av Anita Nilsson i Luleå, och tänker läsa upp den:

Till kvinnorna i Norrbotten

Kvinnor kan
simma motströms
med en ros i munnen

Kvinnor är ett envist folk
gillar jobb och misstror skolk
vårdar barn och gubbar
lastar malm och bryter stubbar
sitter vid sin dator
kallas gull och kallas skator
säljer lyx och torkar skit
tränar på en ny replik:

Det finns inga omöjligheter
oh:
vilka möjligheter!

Herr talman! Med det anförda yrkar jag bifall till hemställen i utskottets betänkande och avslag på samtliga reservationer.

Anf. 126 SONJA REMBO (m):

Herr talman! Jag är inte förvånad över att Karin Flodström ansåg att vår reservation 1 är häpnadsväckande. Vi hävdar i reservationen att den kraftiga utbyggnaden av den offentliga sektorn i realiteten har inneburit att kvinnor

har låsts fast i traditionella befattningar och har förhindrats att söka sig ut i det privata näringslivet och i industrin och att den kraftiga utbyggnaden av den offentliga sektorn i realiteten har hämmat tillväxten i näringslivet.

Detta är åsikter som vi moderater framför i många olika sammanhang, framför allt i de sammanhang då den ekonomiska politiken debatteras.

Det är viktigt att konstatera att jämställdhetsfrågor aldrig kan ses isolerade från andra politiska frågor. Kvinnornas ställning och situation på arbetsmarknaden liksom i alla andra sammanhang är intimt förknippade med vår ekonomiska utveckling och utvecklingen av arbetsmarknaden i stort.

Jag tycker att det är intressant att i ett internationellt perspektiv jämföra hur kvinnornas situation ser ut i andra länder, där man har en mindre offentlig sektor. Man kan då konstatera att kvinnor på toppbefattningar är mera sällsynta i Sverige än i de flesta andra länder. Tittar man på kvinnor på mellannivåer, som ju är väsentliga för att kvinnor så småningom skall komma upp på chefsnivåer, finner man t. ex. i USA 23,1 % kvinnor på sådana nivåer inom den privata sektorn, medan siffran för Sverige ligger på 11,2 %. Jag tycker att detta bl. a. illustrerar att kvinnor har större möjligheter att göra sig gällande i ett samhälle med en ekonomi och ett näringsliv som är mera oberoende av politiska beslut än vad det svenska är.

Anf. 127 ARNE FRANSSON (c):

Herr talman! Tydligt är Karin Flodström överens med mig om att opinionsbildningen har stor betydelse på jämställdhetsområdet.

Vad som skiljer oss åt är att vi i reservation 10 framfört en annan åsikt än utskottsmajoriteten när det gäller det sätt på vilket vi anser att uppläggningsarbetet av opinionsbildningsarbetet bör vara organiserat. Vi är nämligen av den uppfattningen att den uppläggnings som förekom tidigare är att föredra, och det är av denna anledning som vi har framfört dessa synpunkter i reservation 10. Vi tror att en sådan uppläggnings skulle skapa bättre förutsättningar för en bredare opinionsbildning.

Men det mest väsentliga är naturligtvis ändå att man på olika områden med gemensamma krafter driver opinionsarbetet vidare för att nå det mål som jag tror att vi alla är överens om, trots att vi kanske har olika medel för att nå detta mål. Det har ju utspunnit sig en debatt om huruvida man är överens om mål och medel, men den debatten skall jag inte lägga mig i.

Anf. 128 ELVER JONSSON (fp):

Herr talman! I debatten om jämställdhet mellan kvinnor och män görs det ofta högstämda deklARATIONER. Mitt påstående att propositionen är mager kan även stå sig efter det att Karin Flodström som utskottets talesman har tagit till orda. Ingenting ändrar heller på det påstående jag gjorde om att socialdemokraterna tyvärr ofta har varit tröga när det gäller jämställdhetsarbetet och dessutom inte sällan varit motståndare till aktiva insatser. Det omdömet kan också sägas stå kvar. Att man har bekämpat jämställdheten under många år på många vitala punkter var kanske det som Karin Flodström menade när hon talade om att simma motströms.

Tisdagen den
28 maj 1985

*Kvinnornas villkor
på arbetsmarkna-
den m. m.*

I den analys av läget som vi är ganska överens om, och som också finns redovisad i betänkandet, är det intressant att konstatera att socialdemokraterna ändå talar vackert både om de goda erfarenheterna av lagen och om JämO:s verksamhet. Men när det gäller de konkreta förslagen hänvisar man i stället enbart till JämO:s möjligheter att ta initiativ och genomföra aktiviteter. Tittar man t.ex. på avsnittet som berör flera kvinnliga chefer i arbetslivet, finner man att utskottsmajoriteten – på socialdemokratiskt initiativ – skriver att det inte finns något hinder för att också ökad chefsrekrytering bland kvinnor kan läggas till jämställdhetsombudsmannens uppdrag. Utskottet anser vidare att tidsbestämda mål och i tiden angivna kontrollstationer, som folkpartiet föreslog i sin motion, kan vara ett lämpligt och konkret sätt att nå önskat mål. Men utskottet avstyrker ändå en framställning i sådan riktning.

När vi talar om att vi är överens om målen, är det inte oviktigt att peka på de differenser som finns när det gäller medlen. Socialdemokraterna vill alltför ofta vänta och se. Jag upplever att vi på jämställdhetsarbetets område har så mycket av motstånd och så stor tröghet att vi skulle kunna vara betydligt aktivare än vad som nu är fallet. Det är därför viktigt att just reservation 11 får bifall av riksdagen.

Reservation 13 kommenterades också av Karin Flodström, och den gäller skydd mot trakasserier. Det är mycket viktigt att det tillsätts en utredning i denna fråga, som folkpartiet har begärt. Jag uppfattar inte att socialdemokraterna polemiserar mot denna tanke, men de avstår ändå från att göra något konkret. Jag beklagar det, därför att på jämställdhetsområdet behövs det mera aktiva insatser och möjligen mindre högstämda deklarerationer.

Anf. 129 LARS-OVE HAGBERG (vpk):

Herr talman! Karin Flodström rekommenderade läsning av betänkandet. Ja, det kan man göra, och då finner man att utskottet konstaterar att kvinnor arbetar mera deltid och i högre grad är arbetslösa. Ta exemplet i betänkandet om kvinnor som är föremål för arbetsmarknadsåtgärder och dra slutsatserna av det! De unga flickorna finns i ungdomslag, kvinnorna har beredskapsarbete och uppbär rekryteringsstöd. Jag tror inte detta bara är kvinnornas eget val, utan det beror på efterfrågan på marknaden. Rekryteringsstödet är mest inriktat på det privata näringslivet och industrin. Beredskapsarbeten utgörs mest av arbeten av investeringskaraktär, som av tradition är manliga arbetsuppgifter.

Det behövs alltså andra åtgärder, och då är naturligtvis kampanjerna bra, även om de är en liten del. Men finns det mål som vi kan vara överens om? Några har mål som är av samma typ som kravet på republik, som ett parti för fram, dvs. det är till intet förpliktande. Det är hemskt om det är så, Karin Flodström.

I alla de avgörande frågorna, om barnomsorgen, arbetstiden, uppvårderingen av kvinnoyrkena och offentliga sektorn, där vi i vpk för fram förslag, går den praktiska politiken rakt mot jämlikhetssträvandena, och det är en tragedi för arbetarrörelsen och arbetarrörelsens kvinnor. Jag vet inte hur det

är på chefsidan.

Det gjordes en hänvisning till DELFA, och man kan fundera över om delegationen skall sträva efter jämlikhet i hela sin verksamhet. Varje rapport handlar nu om flexibla arbetstider. Går Sonja Rembo varje rapport som kommer i dag till mötes? Det enda undantaget är Ylva Ericssons rapport, som är alldeles utmärkt, men det är inte mycket att skryta med för den socialdemokratiska regeringen.

Män skaffar sig naturligtvis arbete, med den erfarenhet de har, och de kommer in på traditionella kvinnoområden. Mina erfarenheter är att kvinnor säger att männen nu kommer instormande och konkurrerar om jobben. Det blir naturligtvis så, när det inte finns tillräckligt med arbetsuppgifter i detta land. Det skulle kunna finnas, men det skapas inte arbeten. Det får aldrig vara så att kortsiktig ekonomisk politik slår tillbaka jämlikhetssträvandena. Jämlikhet kostar naturligtvis – för dem som vill profitera snabbt i detta land, för de män som vill gå förbi kvinnorna i detta samhälle och vill stå upp för de gamla mansidealen. För dem kostar det på. Vi måste därför vidta de politiska åtgärderna, som kanske kan kallas strukturella, som gör att kvinnorna har en chans på arbetsmarknaden.

Anf. 130 KARIN FLODSTRÖM (s):

Herr talman! Om jag vore åhörare på läktaren skulle jag bli ganska förskräckt över all den negativism som kommer fram hos olika debattörer här. Även om vi inte är färdiga på detta område – det vill jag inte påstå – har vi ändå kommit en bit på väg. Själva det faktum att det har lagts fram en proposition som handlar om kvinnors ställning på arbetsmarknaden och att vi har behandlat den i detta betänkande är ett bra steg. Elver Jonsson säger att propositionen är för mager. Jag vill påstå att det är bättre att den finns än att den inte alls fanns.

Sonja Rembo tar upp rekryteringen till chefsbefattningarna. På den punkten skiljer sig vår grundsyn. Jag tycker att det är väsentligare att vi har en bredd på arbetsmarknaden, att förvärvsfrekvensen är ca 20 % högre här än i USA – även om man råkar ha fler kvinnliga chefer i USA. Det är väsentligare för mig att många kvinnor har möjlighet till arbete än att få har det.

Jag finner ingen anledning att kommentera vad Arne Fransson sade. Vi är tämligen överens om att det är viktigt med opinionsbildning.

Däremot är Elver Jonsson ganska elak i sitt omdöme om den socialdemokratiska regeringen och ifrågasätter vår ärlighet på jämställdhetens område. Han vill påskina att det är folkpartiet som varit den drivande kraften när det gäller jämställdhetsarbetet. Jag fråntar inte folkpartiet rollen som intresserat av jämställdhetsarbete, men jag förbehåller mig rätten att säga att det är vi socialdemokrater också. Därmed gör jag ingen värdering av de olika partierna.

Elver Jonsson säger att vi är tröga vad gäller aktiva insatser. Då frågar jag: Har inte Elver Jonsson läst rapporten om 10-miljonerskampanjen? Det var ganska litet pengar – och det sade jag också i mitt anförande – men litet

*Kvinnornas villkor
på arbetsmarkna-
den m. m.*

pengar kunde initiera till mängder av intressanta projekt och idéer, som nu följs upp till stor del i reguljär verksamhet. Det är till detta vi skall ha pengarna, inte använda dem i kampanjform. Nu går vi vidare – och då säger moderaterna nej.

Så till vpk som underkänner allt och alla. Det är inte förvånande i och för sig, men jag vill påminna om att även vpk har en ledamot i DELFA, delegationen för arbetstidsfrågor. Jag tycker det finns all anledning att Lars-Ove Hagberg tar en diskussion mellan fyra ögon med henne. Han säger också att den enda uppgift som DELFA klarat av och som varit av något värde är Ylva Ericssons rapport om 70 timmars arbetsvecka "Det betalda och det obetalda arbetet". Jag håller med om att det är en intressant rapport, och ännu intressantare är den utvärdering som har skett av den rapporten, gjord av ett antal rätt namnkunniga forskare inom olika områden i vårt land. Den rekommenderar jag varmt till läsning och till studium. DELFA:s arbetsupp- gift är att ta initiativ och stimulera till debatt, ta reda på forskningsresultat osv. i andra länder och på det viset få en bred arbetstidsdebatt. Att arbetstidsfrågorna är ett viktigt jämställdhetsinstrument, det är Lars-Ove Hagberg och jag överens om.

Anf. 131 SONJA REMBO (m):

Herr talman! Nu är det min tur att bli häpen. Jag trodde, Karin Flodström, att vi strävade efter jämställdhet på alla nivåer. Men Karin Flodström är tydligen fullt nöjd om statistiken uppvisar lika många kvinnor som män i arbete. Vad de gör är tydligen mindre viktigt. Det var, herr talman, en mycket intressant information vi fick från Karin Flodström.

Anf. 132 ELVER JONSSON (fp):

Herr talman! Jag kan förstå att Karin Flodström känner det något besvärande att försvara situationen efter mitt påstående att socialdemokra- terna varit tröga när det gäller jämställdhetsarbete. När jag sade det erinrade jag mig det starka motstånd som Karin Flodström och hennes partikamrater mobiliserade när vi antog jämställdhetslagen. Ni vädjade till kammaren att avslå den, och ni sade att jämställdhetsombudsmannen var en byråkratisk inrättning som vi skulle se upp med. I dag har ni gjort omvändelse på den punkten, och det är bra. Ni t. o. m. berömmar er av JämO:s insatser, men säg inte att det var på socialdemokratiskt initiativ de kom till, utan det skedde i annan ordning.

Om Karin Flodström tycker att detta är för svaga bevis för att påstå att socialdemokraterna varit tröga när det gäller jämställdhetsfrågor, kan jag erinra om att det tog elva år innan den socialdemokratiska regeringen i Sverige kunde acceptera ILO:s likalönskonvention.

Det är mörka milstolpar i socialdemokratisk jämställdhetspolitik!

Läs rapporterna, säger vidare utskotts företrädaren från regeringspartiet. Ja, visst skall vi göra det. Många av dem är mycket nyttiga att läsa när det gäller både analyser och slutsatser. Men propositionen som vi fick ta del av var synnerligen mager. Och det intressanta var – vilket jag också kunde

referera i mitt inlägg – att även ansvarigt statsråd, som är här närvarande, hyste bekymmer för framtiden när det gällde jämställdhetsarbetet. Hon menade enligt propositionen att det kan bli svårt att upprätthålla en hög aktivitet i jämställdhetsarbetet i jämförelse med vad som skedde under 1970-talet.

Karin Flodström kräver sedan att bli trodd. Jag betvivlar inte ärlighet, gott uppsåt osv. Men när det gäller vilja och förmåga att genomföra finns det inte så mycket att berömma sig av, tycker jag. Därför är det inte konstigt om vi här är negativa och om vi överraskar folket på läktaren med att t. o. m. säga det. Det får Karin Flodström faktiskt finna sig i.

När det gäller de konkreta förslagen och de medel man vill sätta av är förslaget vi har att ta ställning till mycket tunt, och de förstärkningar vi har föreslagit, både på åtgärdssidan och på medelssidan, avvisar den socialdemokratiska majoriteten.

Anf. 133 LARS-OVE HAGBERG (vpk):

Herr talman! Karin Flodström säger att vpk underkänner allt och att vi är negativa till det mesta. Nej, jag betonade från början att vi är positiva till alla åtgärder som kan stärka kvinnornas ställning på arbetsmarknaden. Men när vi nu satsar 10 milj. kr. på ett program för kvinnor sker det i ett arbetsliv som är det traditionella mansarbetslivet med den konkurrens och den uppläggning i övrigt som det har och där kvinnorna får slå sig in. Vi förändrar alltså inte strukturen, vi tillför inte arbetslivet de specifika kvinnliga traditionerna, som vi borde göra. Jag har bara velat påpeka det.

Jag och vpk är absolut inte negativa till åtgärder. Men det är klart att man blir fundersam när en del anser att det är positivt bara att det har kommit en proposition, oavsett vad den innehåller. Vi i vpk sätter målet litet högre än att se en proposition på bordet. Vi sätter det så högt att vi vill se jämställdhet i samhället – det trodde jag att också Karin Flodström ville.

Dessutom vill jag påpeka att det finns någonting som kanske är farligt för hela jämställdhetsdebatten, och det är DELFA. Det har jag påpekat från första stund. Med rapporter från alla de håll – inte minst rapporter om flexibla arbetstider som tillfredsställer önskemålen hos moderaterna och Svenska arbetsgivareföreningen – blir DELFA en diskussionsklubb, medan den ekonomiska politiken och det som rör den ideologiska överbyggnaden ventilerås i en annan diskussion. Jag är mycket orolig för resultatet om kvinnorna från olika partier ger sig in i DELFA, medan de verkliga politiska besluten fattas på annat håll. Nej, ge er in i den verkliga diskussionen!

Till dem som drivit frågan om jämställdhetslag och jämställdhetsombudsman vill jag säga: Vad kan en jämställdhetsombudsman göra åt de verkliga problemen? Vem är det som säger nej till utbyggnad av barnomsorg? Storfinans, kapital, borgerlighet! Barnomsorg skall bara finnas om det finns s. k. behov på arbetsmarknaden. Vem är det som motarbetar sex timmars arbetsdag? Vem är det som motsätter sig en uppvärdering av kvinnoyrkena från början till slut? Naturligtvis det arbetsliv som är uppbyggt på det privata näringslivet. Vem är det som motverkar den offentliga sektorn? Den

*Kvinnornas villkor
på arbetsmarkna-
den m. m.*

jämställdhetsdebatten, ärade borgerliga herrar och damer, vill ni inte föra. Men den gäller den avgörande förändringen, och den borde föras för att vi skulle kunna nå jämställdhet här i samhället.

Anf. 134 KARIN FLODSTRÖM (s):

Herr talman! Det är givet att jämställdhetsfrågorna inte kan ses isolerade från andra frågor i samhället. De är en integrerad del i alla andra politiska frågor – det tycker jag är en självklarhet.

Lars-Ove Hagberg säger att det inte är i DELFA som de viktiga besluten fattas. Den uppgiften har DELFA inte heller, och det har aldrig någon påstått. DELFA skall ta initiativ till och bereda underlag för debatter och diskussioner och eventuellt framtida beslut.

I det här sammanhanget vill jag också erinra om jämställdhetsforskningsdelegationen. Det har talats mycket litet om den. Den har av regeringen fått i uppdrag att till hösten redovisa vad som anses vara angelägnast från forskningssynpunkt när det gäller arbetsmarknad för kvinnor, kvinnliga forskare och jämställdhetsfrågor. Det tycker jag är bra.

Sonja Rembo är förvånad över att jag tycker att det är bra att det är många kvinnor som arbetar och att jag inte bryr mig om dem som är på topp. För mig är det mycket väsentligt att kvinnor, oavsett vilken position de befinner sig i, kan ha en egen plånbok. Det är enligt mitt sätt att se det väsentligaste från jämställdhetssynpunkt. Min önskan är att den plånboken är tillräckligt tjock för att kunna försörja en person. Eftersom 45 % av kvinnorna i dag arbetar deltid kan de inte försörja sig. Jag tycker att det är viktigt att arbeta för att kvinnorna skall få längre arbetstid, så att de kan försörja sig på egen hand. Många kvinnor önskar också mycket starkt att kunna förlänga sin arbetstid.

Elver Jonsson talade om vårt förflutna på detta område, vår jämställdhetslag och införande av jäv. Det stämmer, Elver Jonsson, att vi ansåg att det här var en mycket viktig uppgift för de fackliga organisationerna. Det skulle ske på arbetsplatserna, så nära människorna som möjligt. Jag tror att det är minst lika väsentligt i dag, trots att det nu finns en ombudsman för jämställdhetsfrågor. Däremot har det visat sig – det erkänner jag också gärna – att JämO:s arbete är viktigt. Elver Jonsson talade också om att det är magert och tunt och att det är stolta deklarerationer. Vidare talade han om någon ILO-konvention för många år sedan. Jag vill bara erinra om att vi i Sverige efter bästa förmåga – vi har inte nått riktigt ända fram – försökt att i praktiken genomföra lika lön för lika arbete. Det är viktigare att någonting genomförs i praktisk handling än att det görs stolta deklarerationer – som Elver Jonsson sade alldeles nyss.

Överläggningen var härmed avslutad.

Arbetsmarknadsutskottets betänkande 14

Utskottets hemställan bifölls med 207 röster mot 81 för reservationen av Elver Jonsson m. fl. 4 ledamöter avstod från att rösta.

Arbetsmarknadsutskottets betänkande 18

Nr 152

Mom. 1 (åtgärder för att förbättra kvinnornas villkor på arbetsmarknaden)
Hemställan

Tisdagen den
28 maj 1985

Utskottets hemställan bifölls med 268 röster mot 17 för hemställan i reservation 2 av Alexander Chrisopoulos. 6 ledamöter avstod från att rösta.

Motivering

Utskottets motivering godkändes med 220 röster mot 74 för den i reservation 1 av Alf Wennerfors m. fl. anförda motiveringen.

Mom. 2 (arbetsmarknadspolitiska åtgärder för kvinnor)

Utskottets hemställan bifölls med 219 röster mot 74 för reservation 3 av Alf Wennerfors m. fl.

Mom. 3 (anslag till Kommittéer m. m.)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 4 av Alf Wennerfors m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 4 (anslag till Jämställdhetsombudsmannen m. m.)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 5 av Karin Andersson m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 5 (anslag till Bidrag till kvinnoorganisationernas centrala verksamhet)

Utskottets hemställan, som ställdes mot
dels reservation 6 av Alf Wennerfors m. fl.,
dels reservation 7 av Karin Andersson och Nils Häggström,
dels reservation 8 av Alexander Chrisopoulos,
bifölls med acklamation.

Mom. 6 (jämställdhetsarbetets organisation)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 9 av Karin Andersson m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 7 (opinionsbildning på jämställdhetsområdet)

Utskottets hemställan bifölls med 233 röster mot 60 för reservation 10 av Karin Andersson m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 12 (fler kvinnliga chefer)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 11 av Elver Jonsson – bifölls med acklamation.

Mom. 13 (kvinnor i statliga styrelser och kommittéer)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 12 av Karin Andersson m. fl. – bifölls med acklamation.

Tisdagen den
28 maj 1985

*Boendeförhållan-
dena för gamla,
handikappade och
långvarigt sjuka*

Mom. 14 (skydd mot trakasserier)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 13 av Elver Jonsson – bifölls med acklamation.

Mom. 17 (utbildningsinsatser för kvinnor i samband med regionalpolitiskt stöd)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 14 av Karin Andersson och Nils Häggström – bifölls med acklamation.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

28 § Boendeförhållandena för gamla, handikappade och långvarigt sjuka

Föredrogs bostadsutskottets betänkande 1984/85:24 om förbättrade boendeförhållanden för gamla, handikappade och långvarigt sjuka (prop. 1984/85:142).

Talmannens förslag att betänkandet skulle avgöras efter endast en bordläggning bifölls av kammaren.

Anf. 135 MARGARETA GARD (m):

Herr talman! Allas rätt till en egen bra bostad är redan djupt förankrad i de kommunala församlingarna. Att gamla, handikappade och långvarigt sjuka skall få sådan hjälp att de kan bo kvar i sina egna bostäder är i dag en självklarhet. Moderata samlingspartiet tog redan för åtskilliga år sedan initiativet till en väl organiserad hemsjukvård i samverkan med den sociala hemtjänsten. I dag råder full politisk enighet i den frågan, och regeringen har i stort sett anslutit sig till våra tankegångar.

Att ytterligare vidga en redan överflödigt bostadsförsörjningslag ansluter vi moderater oss inte till. Kommunernas ansvar gentemot dessa människors bostadsförhållanden finns redan reglerad i socialtjänstlagen. Ett behållande och en utvidgning av lagen medför endast ökad byråkrati och ökade kostnader både för staten och för kommunerna.

Förslaget att utöka bostadsanpassningsbidragen för att handikappanpassa lägenheter på ett sådant sätt att det även underlättar för hemhjälp och anhöriga att bistå den handikappade är väl motiverat, och vi ansluter oss till utskottet i det avseendet. Däremot ifrågasätter vi det rationella i att ge bidrag till att återställa handikappanpassade lägenheter. Strävan bör i stället vara att dessa lägenheter fortsättningsvis förbehålls handikappade och att de vid en avflyttning upplåts till andra handikappade. På så sätt kan kommunerna med tiden få ett antal bostäder anpassade till dem som är i behov av sådan lägenhet. Vi yrkar därför avslag på förslaget om bidrag till återanpassning av handikapplägenheter.

Regeringen föreslår att bidrag skall utgå för tillgänglighetsskapande

åtgärder på kvartersmark, till försöksverksamhet med integrerad boendeservice och till samupphandling och teknikutveckling för hissinstallationer.

Alla dessa åtgärder är välbehövliga och bör vidtas. Men det ekonomiska ansvaret för detta kan knappast vara en statlig angelägenhet. Det bör åvila kommunen i samarbete med bostadsföretagen att åstadkomma service och en yttre miljö som underlättar för ett eget boende, även för de människor som inte har full fysisk funktionsförmåga.

Det pågår nu en omfattande ombyggnation och upprustning av äldre bostäder. Hissplaner utarbetas också av kommunerna. Detta leder till en ökad efterfrågan på hissar och nya hisskonstruktioner, vilket torde medföra att industrin har stort intresse av att medverka till att nya och billigare hisskonstruktioner kommer fram. Det forskningsarbete som staten anser behövs, kan ske inom det ordinarie anslaget till byggforskning.

Herr talman! Socialutskottet har beretts tillfälle att yttra sig över propositionen, då boendet för gamla, handikappade och långvarigt sjuka i hög grad hör ihop med vårdfrågorna.

Socialutskottet har i sitt yttrande betonat den enighet som varit rådande i dessa betydelsefulla frågor. Utskottet pekar på det nya synsätt som råder vad gäller institutionsboendet för människor med handikapp av olika slag. Både landsting och kommuner är långt framme i arbetet med att stoppa institutionerna och öka det egna boendet. Detta gäller inte minst de gamla.

Ökad hemhjälp, sjukvård i hemmet och installerande av trygghetslarm är insatser som väsentligt bidragit till att många äldre människor getts möjlighet att bo kvar i sin nuvarande miljö. Detta är en glädjande utveckling. Bostadshus byggs också om till servicehus. Även ålderdomshem omvandlas till servicehus.

Det för många äldre människor så väl passande ålderdomshemsboendet har tyvärr i många fall fått ge vika för boende i servicehus, detta på grund av bestämmelserna om statsbidrag och låneregler vid om- och nybyggnation.

Socialutskottet har i sitt yttrande ansett att det bör finnas en boendeform inom äldreomsorgen där helinackordering och tillsyn kan ges på ungefär på samma sätt som på ålderdomshemmen. Socialutskottet anför vidare att det även i fortsättningen bör finnas en boendeform som ligger mellan å ena sidan vård inom långtidssjukvården och å den andra sidan eget boende/servicehusboende, men att detta kräver en god boendestandard som tillgodoser de äldres anspråk på frihet och integritet. Var och en bör ha ett eget, rymligt rum och möjlighet att själv bestämma om möbleringen. Toalett och dusch måste finnas till varje rum. Kokmöjlighet bör också finnas. För att markera att det är fråga om ett eget boende bör man upprätta ett personligt hyreskontrakt. Till boendet skall knytas tillsyn och möjlighet till hjälp dygnet runt.

Bostadsutskottet ansluter sig till uppfattningen att kokmöjligheter samt toalett och dusch bör finnas i varje rum. Det bör enligt bostadsutskottet också finnas möjligheter att vid ombyggnad i speciella fall och i mindre omfattning – t. ex. med hänsyn till byggnadstekniska förutsättningar – göra avsteg från upprustnings- och utrustningsnormerna, dock med bibehållande av den inriktning som förordats.

Nr 152

Tisdagen den
28 maj 1985

Boendeförhållanden för gamla, handikappade och långvarigt sjuka

Detta innebär en viktig förändring av bostadslånereglerna, som nu kan tillämpas på ett flexiblarare sätt än tidigare. Möjligheterna ökar också för kommunerna att bygga sådan bostäder som passar deras gamla, handikappade och långvarigt sjuka. Bostadslånereglerna har inte tidigare medgett avsteg från de detaljerade normkraven, vilket lett fram till ett byggande som inte uppfyllt behovet uti kommunerna utan helt anpassats till länereglerna.

Vi hälsar med tillfredsställelse den nya synen på länereglerna, som gör att vi hädanefter får ett mera individuellt anpassat boende för den grupp människor betänkanudet handlar om.

Herr talman! Jag yrkar bifall till samtliga reservationer där moderata ledamöters namn förekommer.

Under detta anförande övertog tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 136 KERSTIN EKMAN (fp):

Herr talman! De äldres rätt till eget boende. Förbättrade boendeförhållanden för gamla, handikappade och långvarigt sjuka.

Det borde inte vara nödvändigt att i välfärdsstaten Sverige väcka motioner eller lägga fram propositioner med dessa rubriker.

Det kan emellertid direkt konstateras att det är nödvändigt. I Sverige, år 1985, tvingas omkring 60 000 människor att bo på institution i flerbäddsrum. 1982 hade vi vidare omkring 56 000 platser på ålderdomshem, platser som inte innebar något självständigt boende, även om man hade eget rum. Genomsnittsstorleken på rummen var 12 m², och de saknade utrymme där man kunde inreda med någonting personligt från det egna hemmet.

På långvårdskliniker runt om i vårt land, där många av våra gamla tillbringa sina sista dagar, ja t. o. m. år, är ett eget rum en sällsynhet. Man delar inte bara rum med *en* annan människa, utan flerbäddsrum tillhör vanligheten snarare än sällsynheten.

Det borde då vara självklart att man från samtliga politiska partier vore villig att acceptera åtgärder för att få en förändring och att även sätta en tidsgräns för när vi skall ha givit våra gamla rätt till eget boende och rätt till eget rum när de vistas på institution.

Vi i folkpartiet vill förändra den verklighet som möter en människa när krafterna sinar. Vi vet hur det ser ut i Sverige, och med den insikt vi har om betydelsen av hur bostad och vård utformas anser vi att det måste sättas upp ett mål och en gräns för när målet skall vara nått.

Vad säger då bostadsutskottets majoritet? Jo, man instämmer i det socialutskottet har sagt. Socialutskottet i sin tur har sagt att de önskemål folkpartiet fört fram inte står i strid med de mål regeringen uttalat i den aktuella propositionen och konstaterar sedan att de krav folkpartiet fört fram om förändringar för att nå målet inte strider mot regeringens förslag. Ja, det var ju väl det, men sedan är det slut med enigheten. Vi vill sätta en tidsgräns när målet skall vara nått, det vill inte majoriteten i bostadsutskottet.

Det finns tillfällen, herr talman, då politiker inte bara måste besluta sig för

att nå ett mål utan också för när målet skall vara nått. Detta är ett sådant tillfälle.

Om inte de övriga partiernas företrädare kan acceptera att vi beslutar oss för när vi skall ha förbättrat förhållandena för våra gamla och sjuka, är det inget allvar i de uttalanden man gör här i kammaren.

Varför är det då så viktigt att vi tänker om, att vi gör förändringar?

Vi kan först slå fast att ingen människa är den andra lik. Vi formar våra liv efter skiftande förutsättningar, och när vi blir äldre sker förändringar, kroppsligt och mentalt. Dessa förändringar gör att vi är i större eller mindre behov av hjälp från vår omgivning. Det innebär också att vi även på äldre dagar är unika och inte kan pressas in i ett vårdmönster, som om vi vore stöpta i samma form.

Det finns inget bättre sätt att tillgodose kravet på att få behålla självständigheten så länge som möjligt än att få bo kvar i det egna hemmet. Eftersom vår förmåga att sköta dagliga sysslor, att skaffa oss vårt dagliga bröd och att känna trygghet om vi är ensamma minskar, måste vi tillsammans ge service och hjälp till dem som så behöver.

När trygghetsbehovet blir alltför stort, när sysslorna inte kan klaras ens med hjälp, måste man flytta. Det är då viktigt att inte fräntas alla möjligheter att vara aktiv. Detta är vad som skett i stor utsträckning på våra ålderdomshem.

Om eller när den dagen kommer att vi trots ett utbyggt mått av service inte kan ha ett självständigt boende, måste det oeftergivliga kravet vara att få, om man så önskar, ett eget rum. Vi skall även under det skedet av vårt liv kunna stänga vår dörr och vara ensamma.

Det är här, nu, när vi behandlar bostadsutskottets betänkande och regeringsförslaget, som vi kan sätta kraft bakom ord och tankar. Mycket av det arbete och de åtgärder som skall till för att genomföra de förändringar som behövs kommer att göras ute i kommuner och landsting. För att skapa förutsättningar måste vi från vår sida underlätta när i dag regler och förordningar lägger hinder i vägen och när det behövs stöd i form av pengar.

För att skapa förutsättningar för dem som önskar bo kvar i sina hem och i sin invanda miljö när krafterna sinar fordras bra bostäder, väl fungerande närmiljö och tillgänglighet även för den som är rörelsehindrad. Bostadsministern har därför föreslagit att staten genom bidrag skall stimulera till att tillgänglighetsskapande åtgärder utförs på kvartermark.

Vi i folkpartiet framhåller att det är ytterst viktigt att vi får en förbättring av tillgängligheten i den yttre miljön. Vi anser dock att bostadsministern varit alltför återhållsam när han föreslagit att 10 miljoner skall avsättas detta budgetår och yrkar därför på en fördubbling. Det är av yttersta vikt att denna verksamhet startar, liksom åtgärder för att öka tillgängligheten i husen genom hissinstallationer.

Att det finns ett mycket stort behov av hissinstallationer kan exemplifieras av att det finns hiss i endast 27 % av 180 000 trapphus i flerbostadshus med minst tre våningar, byggda före 1975. Den generösa dispensgivning som skett från hisskravet har gjort att det inte blivit någon påtaglig förbättring efter de

Tisdagen den
28 maj 1985

*Boendeförhållan-
dena för gamla,
handikappade och
långvarigt sjuka*

ombyggnader som gjorts. Dispenserna har varit betingade av de höga priser som nu gäller vid hissinstallationer. Det är därför mycket viktigt att billigare alternativ till de konventionella hissar som nu står till buds kan presenteras. Vi har därför från folkpartiet yrkat att den grupp som i byggforskningsrådets regi arbetar med teknikupphandling av hissar får använda de 10 miljonerna inom ramen för de statsbidrag till hissar som bostadsstyrelsen föreslagit regeringen.

Vi i folkpartiet kräver en fördubbling av ramen för bidrag för försöksverksamhet med integrerad boendeservice. Vi anser att sådan verksamhet är ytterligt värdefull, och man kan här genom samverkan mellan kommun, bostadsförvaltare, föreningar och näringsliv skapa förutsättningar för äldre att bo kvar i sin invanda miljö. Det är också tillfredsställande att regeringen i detta sammanhang accepterar tanken på att enskilda företag kan göra insatser i samverkan med samhällseliga organ. Tyvärr har inte denna inställning räckt till för tillstyrkan av vårt krav på möjlighet till enskilda initiativ inom hemtjänsten.

Moderaterna har, trots att de inte önskar försöksverksamhet med integrerad boendeservice eller har tillstyrkt några av de övriga förslagen som skulle underlätta för de äldre att bo kvar i sin gamla miljö, anslutit sig till vårt förslag.

Utskottets majoritet har angivit att det visserligen ligger i linje med förslagen om försök med integrerad boendeservice men vill inte tillstyrka vårt förslag. Det är beklagligt. När vi nu skall påbörja ett arbete för att förbättra boendet och förbättra möjligheterna för äldre, handikappade och långvarigt sjuka att bo kvar i sina hem, måste vi också kunna erbjuda olika former av service och vård.

Vi har därför från folkpartiet ansett att det är av yttersta vikt att "låta tusen blommor blomma", att ge utrymme för nytänkande och alternativ till hemtjänst. Vi måste kunna ge möjlighet att låta t. ex. ideella föreningar på entreprenad sköta verksamheten.

Vi anser att även på detta område måste man genom mångfald ge impulser till förnyelse. Man skapar också genom kostnadsmedvetande impulser till att hålla kostnaderna nere utan att servicen försämras.

För att ge ett självständigt boende även inom ramen för den ökade tillsyn som ges på våra ålderdomshem krävs ombyggnad av många i övrigt väl fungerande hem.

Ett stort antal av de platser som i dag erbjuds våra äldre innebär mer eller mindre omhändertagande. Möjligheterna till initiativ inom ramen för den egna bostaden, i detta fall det egna rummet, är begränsade. En stor del av denna utveckling beror på en i sig övertygande välmening att underlätta för de äldre. Vi vet nu att detta inte är bra – i den meningen att det ger upphov till passivering. Man får inte ta ifrån en människa möjligheten att vara aktiv och utifrån gamla rutiner sköta sina invanda sysslor.

Det måste därför, herr talman, ske en ombyggnad av många av våra ålderdomshem. Vi anser från folkpartiet att detta skall göras varsamt, utan alltför stor bindning till gällande normer vad gäller ny- och ombyggnad. En

sådan ombyggnad kan också smidigare komma till stånd utan att de boende behöver drabbas av bekymmersamma omflyttningar. Det är enligt vår uppfattning oklart om bostadsutskottets tillkännagivande till regeringen klart kommer att resultera i att denna målsättning uppfylls, men vi hoppas att det får det resultatet. För de på ålderdomshem nu boende är det av yttersta vikt att denna verksamhet omedelbart startar.

Vi har också från folkpartiet yrkat att statliga lån skall beviljas vid ombyggnad av ålderdomshem som är yngre än de 30 år som nu utgör gränsen för ombyggnadslån. Vi har, som jag tidigare påpekat, ett stort antal ålderdomshem i vårt land där standarden vad gäller utrymme för de boende är ytterst begränsad. Ombyggnaden måste påbörjas snabbt, så att den nuvarande generationen pensionärer får glädje av förbättringarna.

Till sist, herr talman! Alla åtgärder som vidtas måste ha som mål att vi får en helt annan utformning av boendet för våra äldre och att så långt möjligt det egna boendet kan behållas. När man inte kan stanna kvar hemma, skall man inom långvården garanteras eget rum, om man så önskar. Det är viktigt att vi nu slår fast detta mål, så att det är nått inom en tioårsperiod.

Jag yrkar bifall till reservationerna 1, 7, 15, 18, 21 och 26.

Anf. 137 TORE CLAESON (vpk):

Herr talman! De flesta av förslagen i regeringens proposition – om förbättrade boendeförhållanden för gamla, handikappade och långvarigt sjuka – är bra och innebär att man nu tar itu med och undanröjer en del brister i äldres, handikappades och långvarigt sjukas boende. Flera av dessa förslag har för övrigt tidigare tagits upp från vpk:s sida. Vi har ställt krav som nästan ordagrant och innehållsmässigt överensstämmer med de målsättningar som formuleras då det gäller mål och synsätt inom bostadspolitiken.

De resurser som föreslås ställas till förfogande för att realisera målsättningarna är emellertid alltför blygsamma. Mot bakgrund av hur många människor som i dag och under de närmaste åren skulle kunna flytta till egen bostad och annan boendeform från institutionsboende borde betydligt större satsningar göras nu. Sådana satsningar föreslås också, som framgår av betänkandet, från både folkpartiets och vpk:s sida. Dessa förslag återfinns i några av reservationerna.

Vi tycker att det är bra att regeringen föreslår en ändring i bostadsförsörjningslagen som innebär att kommunerna har ansvar för att alla i kommunen får en egen bostad av god kvalitet.

Den arbetsgrupp inom regeringskansliet som har tagit fram underlaget till propositionen har bl. a. föreslagit att bostadsförsörjningslagen skall kompletteras med en bestämmelse om skyldighet för kommunen att samråda med landstingskommun om bostadsförsörjningen. Vänsterpartiet kommunisterna anser, liksom handikapporganisationerna, att en sådan komplettering skall göras, medan regeringen inte nu finner det befogat att reglera kommuners samrådsskyldighet.

Arbetsgruppens slutsatser är att gällande regler skall ge möjlighet att åstadkomma en god bostadsstandard även för flertalet människor som på

*Boendeförhållan-
dena för gamla,
handikappade och
långvarigt sjuka*

grund av funktionsnedsättning eller sjukdom har speciella krav på bostadens utformning.

Vi menar att absoluta krav på tillgänglighet måste fastställas i lag. I förslaget till ny plan- och bygglag sägs exempelvis att kravet på tillgänglighet skall uppfyllas om det inte är uppenbart oskäligt. Det sägs vidare att kommunen kan besluta att det i områdesplan eller detaljplan, under vissa förutsättningar, får ställas lägre krav. Det talas om att ändring i skälighetsutsträckning skall uppfylla vissa krav.

Det som på denna punkt – enligt den lagrådsremiss som vi har kunnat ta del av – sägs i förslaget till plan- och bygglag är otillräckligt och ger utrymme för tolkningar som kan försvåra eller omöjliggöra tillgodoseendet av berättigade tillgänglighetskrav från de handikappade.

Det finns i betänkandet förslag om att ett bostadsanpassningsbidrag skall kunna utgå för återställning av lägenhet som har anpassats till en handikappad person men som inte längre kan hyras ut till en person som har behov av anpassningen. Detta förslag är bra, men otillräckligt. En fastighetsägare kan nämligen i dag motsätta sig att en lägenhet anpassas till en handikappad persons behov. En handikappad person måste enligt vår mening ges ovillkorlig rätt att få sin bostad anpassad och skall inte behöva riskera ersättningskrav från fastighetsägaren. Detta borde klart slås fast i hyreslagstiftningen, och vi har som bekant yrkat att regeringen skall lägga fram förslag om detta till riksdagen.

Reglerna för bostadsanpassningsbidrag bör också vidgas, så att det blir möjligt att erhålla bidrag för handikappanpassning av t. ex. toalett i närlokal för de boende. Detta menar vi är angeläget. För övrigt noterar vi med tillfredsställelse att det i regeringsförslaget aviscras en översyn av reglerna för bostadsanpassning för att underlätta kvarboende.

Då det gäller den yttre miljön föreslår man nu i propositionen att statligt bidrag skall införas för tillgänglighetsskapande åtgärder på kvartersmark. Från vpk:s sida har vi anslutit oss till detta förslag. Men vi anser, liksom folkpartiet, att medelsramen, 10 milj. kr. per år, är alltför snålt tilltagen, och vi föreslår en ökning till 20 milj. kr. Om bidraget skall få de i propositionen skisserade effekterna förefaller det oss klart att förslagets rambelopp, de 10 miljonerna, är för litet.

I det föreliggande betänkandet och i propositionen föreslår man att räntebidrag skall förbehållas sådana utrymmen som betalas av de boende över hyran eller avgiften för lägenheten. Innebörden av det är att lokaler av typ dagcentraler med kommunal service för äldre, handikappade, m. fl. inte längre får räntebidrag. I stället föreslår man ett engångsbidrag till försöksverksamhet med integrerad boendeservice. Engångsbidraget skall täcka investerings- och/eller driftkostnaderna under ett inledningskede.

Vpk föreslår att räntebidrag även i fortsättningen skall utgå till vissa lokaler för kommunal service, till äldre, m. fl., eftersom vi anser det angeläget.

I syfte att stimulera en decentraliserad utbyggnad av sådana lokaler, exempelvis i bostadsområden med stor andel äldre, bör storleken på de

lokaler som kan få bidrag begränsas hårdare än i dag. Men även det nya stöd som föreslås till försöksverksamhet med boendeservice är angeläget. De här två stödformerna bör kunna komplettera varandra.

Herr talman! Enligt gällande bestämmelser om hissinstallation i bostadshus ges bidrag för installation av hiss i bostadshus med mer än 3 våningar bara om det finns särskilda skäl. De nuvarande reglerna är oklara. Sökande kan inte få besked i förväg om finansieringsförutsättningarna, vilket orsakar en komplicerad handläggning. Det är dessutom sällan fastighetsekonomiskt fördelaktigt att installera hiss i fyrvåningshus på grund av att hissbidrag inte kan utgå. Vi menar att reglerna bör ändras så att bidrag generellt utgår för hissinstallation i fyrvåningshus. Vi anser att bidragets andel av de godkända kostnaderna kan sättas lägre än vid trevåningshus. Det gäller bidrag från såväl kommun som stat.

Herr talman! Det var några kommentarer till vpk:s förslag, förslag som vi sedan har följt upp i reservationer som är fogade till betänkandet. I några fall sammanfaller våra motionsförslag med enskilda socialdemokratiska motionärers. Vi har i detta sammanhang också yrkat bifall till dessa förslag, och vi har självfallet tagit med dessa förslag vid vår behandling.

Jag skulle avslutningsvis vilja göra några ytterligare kommentarer. Det råder ganska stor enighet då det gäller mål och synsätt. Detta återspeglas också av att ett enigt socialutskott står bakom det yttrande som är fogat till bostadsutskottets betänkande. Moderaterna i bostadsutskottet utgör ett visst undantag från denna enhetlighet. Moderaterna går nämligen emot statligt stöd som skall underlätta genomförandet av vissa konkreta förslag. De går emot statligt bidrag till integrerad boendeservice. De går emot bidrag till samupphandling och teknikutveckling av hissar. Likaså går moderaterna emot förslaget om bidrag till tillgänglighetsskapande åtgärder på kvartersmark och bidraget för återställning av handikappanpassade bostäder. Men moderaternas inställning är ju helt i linje med vad som framförs i deras partimotion om bostadspolitiken och moderaternas agerande över huvud taget då det gäller bostadspolitiken och sociala frågor.

Man kan vidare notera att moderaterna i detta sammanhang har aktualiserat frågan om att avskaffa bostadsförsörjningslagen – ett förslag som utskottet i övrigt inte anser går att förena med de riktlinjer för en socialt inriktad bostadspolitik som alla partier, utom moderaterna, omfattar.

Jag har velat göra de här kommentarerna för att markera att moderaterna envetet fortsätter den uppluckring, den försämring som detta partis förslag skulle innebära för de enskilda människor vilka vi kallar de vanliga människorna. Det är därför glädjande att kunna konstatera att moderaterna även när det gäller äldreboendet är tämligen ensamma om sitt förslag.

Jag yrkar bifall till de reservationer där vpk återfinns och i övrigt till utskottets hemställan.

Anf. 138 KJELL MATTSSON (c):

Herr talman! Tre mål ställs upp för bostadspolitiken när det gäller att förbättra situationen för gamla, handikappade och långvarigt sjuka, nämli-

Tisdagen den
28 maj 1985

*Boendeförhållan-
dena för gamla,
handikappade och
långvarigt sjuka*

gen rätt till frihet och integritet i boendet, rätt till stöd, hjälp och vård i boendemiljön samt rätt till en god boendestandard.

Bostadsutskottet har inhämtat yttrande från socialutskottet, eftersom dessa frågor kan sägas höra hemma i ett gränsland mellan bostadspolitik och sjukvårdspolitik.

Jag skulle vilja citera ur socialutskottets yttrande. Där sägs bl. a.: "Det är således fråga om en allmän strukturförändring mot ett minskat institutionsboende för äldre, handikappade, långtidssjuka, psykiskt sjuka och psykiskt utvecklingsstörda. Utskottet, som i flera olika sammanhang drivit på den utvecklingen, anser att de mål och synsätt som anges i propositionen om förbättrade boendeförhållanden för gamla, handikappade och långvarigt sjuka ligger väl i linje med strävandena på vårdområdet. Socialutskottet ställer sig således bakom den principiella inriktningen i propositionen. -- --." Socialutskottet skriver sedan att villkoren för bostadslån ger anledning till vissa uttalanden.

Detta har vi tagit upp i bostadsutskottet. Frågorna har dessutom berörts i motioner från bl. a. centerpartiet. Kraven har tillgodosetts i det betänkande som bostadsutskottet lämnat till riksdagen på det sättet att vi vill ge regeringen till känna de synpunkter som motionsvis framförts när det gäller begreppet fullvärdig bostad, flexibiliteten i tillämpningen av reglerna för ombyggnad av ålderdomshem och fördelning av boendefunktionerna på kollektivt resp. privat del. Jag går inte närmare in på detta, eftersom det ju beskrivits i utskottsbetänkandet.

Vi skriver i betänkandet att det är värdefullt att kunna konstatera att man från socialutskottets sida har varit helt ense. Det hade varit värdefullt om också bostadsutskottet hade kunnat bli helt ense i skrivningen när det gäller mål och synsätt inom bostadspolitiken för att förbättra boendeförhållandena för gamla, handikappade och långvarigt sjuka. Men folkpartiet har inte velat gå med på detta utan har i reservation 1 till utskottsbetänkandet försökt att uttrycka det på ett annat sätt. Jag tycker att reservationen är ganska onödig, eftersom den inledningsvis inte innehåller någonting som avviker från vad bostadsutskottets majoritet har skrivit. Det enda som i så fall avviker är kravet på det tioåriga program vilket folkpartiet i alla tänkbara sammanhang nu talar om.

Det är bra att folkpartiet engagerar sig i dessa frågor, men ni bör fördela ambitionen och engagemanget även på era kommun- och landstingspolitiker. Ni måste se till att de inte först säger att det skall finnas eget rum för alla inom en viss begränsad tidsrymd och därefter yrkar på sänkning av landstings- och kommunalskatten. Utan pengar är det nämligen inte möjligt att genomföra den reform som folkpartiet så starkt pläderar för. Det hade varit bra om man inom folkpartiet hade varit ense om denna målsättning och godtagit en del av de åtgärder som nu sätts in för att genomföra det hela.

Jag skall nu först kommentera centerns reservation till detta betänkande och sedan tala för utskottsmajoriteten.

Från centerns sida anser vi att en ändring i bostadsförsörjningslagen egentligen är omotiverad. Vi konstaterar att bostadsförsörjningslagen redan

i dag inbegriper såväl gamla som sjuka och handikappade. Vi har sett på vad kommunerna gör i verkligheten, och vi har funnit att de är i färd med att bygga servicehus och att bygga ut den sociala hemtjänsten, bl. a. i nära samarbete med landstingen, som satsar hårt på primärsjukvården. Landstingen har i vissa fall redan fattat beslut om att lägga ner stora sjukhus och minska antalet vårdplatser inom psykiatrin och att i stället bygga bostäder i resp. hemkommun för människor som har vårdats på dessa sjukhus. En omfattande verksamhet är alltså redan på gång.

Av denna anledning skulle en lagändring ge sken av att det bedrivs litet verksamhet. I propositionen understryks klart att den förändring som är på gång är riktig, och vi ställer upp på den med en rad olika ytterligare åtgärder.

Jag skall göra några kommentarer till de övriga reservationer som är fogade till detta betänkande. I reservationerna behandlas en del detaljer, eftersom vi i utskottet i stort sett är ense om målsättningen. Vi har haft den eviga tråtan om pengar, där utskottsmajoriteten har stannat för att den avvägning som regeringen har gjort i propositionen är vettig. Folkpartiet och vpk vill ha mera pengar, och moderaterna avstyrker regeringens förslag.

Jag nämnde att det är nödvändigt med ett samarbete mellan kommuner och landsting. Från majoritetens sida tycker vi att det skall vara ett frivilligt samråd och att det inte skall införas någon lagstiftning om samrådsskyldighet. Vi tror att det är bättre att inte lagreglera på detta område utan att man inom varje landstingsområde och landstingskommun får finna de former för samråd som kan leda fram till bra resultat.

En del av de förslag som vpk har reserverat sig för kommer att tas upp i samband med riksdagens behandling av ny plan- och bygglag och den översyn av byggnormer som därefter kommer att äga rum. Därför har majoriteten i dag inte gjort någon detaljgranskning av förslagen eller något ställningstagande i sak.

Vi har i utskottsmajoriteten också accepterat förslaget i propositionen om att trygghetslarm i fortsättningen inte skall vara statsbidragsberättigat. Det finns naturligtvis vissa möjligheter att sådana kan tas in i de kostnader som en kommun har för den sociala hemhjälpen.

Moderaterna har motsatt sig införande av ett bidrag för återställning av handikappanpassad bostad. Vi kan säkert vara överens om att det i första hand är ett ansvar för fastighetsägaren att tillsammans med kommunen att få fram tillräckligt antal bostäder som är anpassade för människor med olika handikapp. Vi kan i bostadsutskottet notera, av tidigare erfarenheter, att återställningskostnader har varit ett hinder, om det har gällt en anpassning som har varit mycket dyrbar och en lägenhet som inte kunnat användas av vem som helst efteråt. Därför tycker vi att det är ett bra förslag i propositionen, och vi tror att både det stöd som i dag utgår till handikappanpassning och den del av kostnaden som fastighetsägaren kan få täckning för om han måste återställa bostaden till dess ursprungliga skick utgör tillräckliga åtgärder för att människor med behov av speciell anpassning av sin bostad kan få detta tillgodosett.

På ett par andra områden – när det gäller tillgänglighetsskapande åtgärder

Tisdagen den
28 maj 1985

*Boendeförhållan-
dena för gamla,
handikappade och
långvarigt sjuka*

på kvartersmark och bidrag för försöksverksamhet med integrerad boende-service – motsätter sig moderaterna ökade anslag, medan folkpartiet och vpk yrkar på detta i vissa sammanhang. Utskottet anser att det är ett gemensamt ansvar och ett ansvar som till större delen ligger på den kommunala verksamheten och landstingsverksamheten. Men vi har funnit att det finns motiv för att understryka angelägenheten av dessa åtgärder genom att också skapa möjlighet till statligt bidrag. Det sägs också att detta bidrag skall begränsas till en femårsperiod.

Tore Claeson och vpk vill ha räntebidrag för vissa lokaler, och vi tycker det är viktigt att ha kvar gränsdragningen mellan vad som är boende och de villkor som gäller för stöd till finansiering av detta och vad som är vård. När det gäller vårdinsatsen är det egentligen rena skattepengar vi använder oss av. Det är i huvudsak landstinget och kommunerna som finansierar detta. Vi tycker inte det finns anledning i den stora mängden av ekonomiska transaktioner mellan kommuner och landsting å den ena sidan och staten å den andra sidan att göra ytterligare justeringar i gränsdragningen utan håller på principen om vård resp. boende. Det är viktigt att man vidtar de ytterligare åtgärder som regeringen har föreslagit när det gäller att få fram förbilligade hissinstallationer för att på det sättet öka tillgängligheten till bostäderna.

Herr talman! Jag vill avslutningsvis beröra reservation 26 om enskilda initiativ inom hemtjänsten. Den reservationen tycker vi inte är särskilt berättigad. Motionen var rätt försiktig och talade om att man kunde ha andra aktörer på detta område, bl. a. ideella föreningar. Utskottsmajoriteten har skrivit att det är angeläget att med en ökad samverkan mellan samhälle, föreningsliv, bostadsförvaltare och näringsliv utveckla den sociala närmiljön. Med detta har vi gett alla områden möjlighet att medverka. Utskottets resonemang har här varit öppnare än reservanternas, och vi har inte funnit anledning att bifalla yrkandet om enskilda initiativ inom hemtjänsten.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan med det undantaget att jag också yrkar bifall till reservation 3.

Anf. 139 KERSTIN EKMAN (fp) replik:

Herr talman! Förhoppningsvis, Kjell Mattsson, är allt gott och väl genom den enighet socialutskottet visat när det gäller vården. Men det är ju i bostadsutskottet vi anger ramarna och föreslår åtgärder. Vi har krav på större insatser än vad utskottsmajoriteten har i sin skrivning, t. ex. när det gäller att utveckla alternativ för hissarna och för att skapa bättre tillgänglighet i bostadsområdena.

Men, Kjell Mattsson, om det nu finns en enighet inte bara om att vi måste nå målet om rätt till eget rum i långvården och på institutioner och ett bättre boende som kan ge möjlighet att på äldre dagar stanna i sin egen invanda miljö, varför då inte bifalla vårt yrkande om en tidsgräns? Varför vill man inte ställa upp för den gränsen? Är inte enigheten i utskottets betänkande grundad på en vilja att förverkliga dessa krav? Är det en annan tidsgräns som t. ex. centerpartiet vill ställa upp, så ge oss förslag om det. Tio år är inte något

heligt tal för oss om vi kan förverkliga målet tidigare. Det kan diskuteras. Men varför inte ställa upp och säga att vi kan klara av dessa för oss alla ytterst angelägna frågor inom en tioårsperiod?

Anf. 140 MARGARETA GARD (m) replik:

Herr talman! Kjell Mattsson talade om en mängd transaktioner. Det vi från moderat håll vänder oss emot är just att man ökar mängden transfereeringar från staten till kommunerna och landstingen. Det är inte fler specialdestinerade statsbidrag som behövs, utan vi behöver avskaffa en hel del av dem. Vi hoppas få till stånd ett skatteutjämningsbidrag som åstadkommer en utjämning mellan kommunerna.

Vi är också ense om målsättningen. Kjell Mattsson – någonting annat har inte framkommit. Det är faktiskt bara det att vi har motsatt oss ytterligare statsbidrag. Vi tycker att de åtgärder som man nu vill ge statsbidrag till är klart kommunala angelägenheter, som kommunerna skall stå för, i samråd med bostadsföretagen, och i vissa fall landstingen.

Sedan skulle jag till Tore Claeson vilja säga att vi går emot bostadsförsörjningslagen ...

Anf. 141 TREDJE VICE TALMANNEN:

Repliken gällde Kjell Mattssons anförande.

Anf. 142 TORE CLAESON (vpk) replik:

Herr talman! Jag skall bara på en punkt kommentera vad Kjell Mattsson sade, nämligen när det gäller räntebidragen för vissa lokaler. Kjell Mattsson framställde det så att ett beslut i enlighet med vårt förslag skulle leda till besvärigheter, krångel, justeringar och gränsdragningar av olika slag. Men det är faktiskt på det sättet att vårt förslag bygger på en enhetlighet. Det bygger på att man inte skall splittra upp det och göra skillnad mellan olika slags lokaler eller låta bidraget vara beroende av om man betalar hyra eller inte.

Det allmänt omfattande målet att underlätta ett eget boende för äldre, handikappade och långvarigt sjuka ställer av naturliga skäl ökade krav på en bra boendeservice för dessa grupper. Ett ökat kvarboende innebär att det i bostadens omedelbara närhet måste finnas tillgång till bl. a. kommunal service av olika slag. Det kan då gälla kommunala dagcentraler, som erbjuder viss omvårdnad och service. Servicelokalerna med tillhörande personalutrymmen kommer därmed att utgöra ett för de boende nödvändigt bostadskomplement, som är en av förutsättningarna för ett fortsatt kvarboende. Utan den servicen i anslutning till den egna bostaden skulle det för många äldre, handikappade och långvarigt sjuka återstå bara en möjlighet, nämligen institutionsvård.

Jag tror alltså att man skall vara mycket angelägen att se till att det i bostadsområdena finns sådana möjligheter som kan underlätta ett kvarboende för de här kategorierna. Att räntebidrag till lokaler fortsättningsvis skall ges en sådan snäv innebörd som föreslås i propositionen och av majoriteten i

Tisdagen den
28 maj 1985

*Boendeförhållan-
dena för gamla,
handikappade och
långvarigt sjuka*

utskottet tycker vi inte är bra. Med utgångspunkt i att t. ex. kommunala dagcentraler, som jag nu har försökt visa, är ett viktigt bostadskomplement borde sådana lokaler få uppföras med stöd av statligt bostadslån och räntebidrag, på samma sätt som andra gemensamma utrymmen. Jag tycker det är beklagligt att utskottets majoritet inte har velat gå med på det. Man har nog inte riktigt – jag är kanske litet djärv när jag säger det – satt sig in i hur det kan och bör fungera i praktiken. Skall det fungera bra är det nödvändigt att det utgår räntebidrag också för det slags lokaler som man här vill undanta.

Anf. 143 KJELL MATTSSON (c) replik:

Herr talman! Jag konstaterade att folkpartiets representanter i bostadsutskottet inte handlade så, att det kunde skapa samma enighet som den socialutskottet visade genom sitt yttrande till bostadsutskottet, och folkpartisterna krävde också pengar för 10-årsprogrammet. När jag vänder mig emot detta är det därför att folkpartiet, som talar så mycket om just 10-årsprogrammet, måste i fråga om landsting och kommuner – eftersom det är dessa som ställer upp med de stora pengarna – följa upp det hela. Det får inte gå till som ofta i höstas då vi behandlade 1985 års budget. Då försökte man minska landstingens och kommunernas inkomster. Handlar man så och samtidigt kräver ett större program, går det hela inte ihop. När det gäller ombyggnad av lokaler och utbyggnad av service i samarbete mellan landsting och kommuner är det ju inte så, att staten svarar för de stora pengarna. Det är ju landsting och kommuner som får stå för det mesta, och därför är det litet felaktigt om riksdagen bestämmer att det hela skall genomföras på tio år, om inte de nödvändiga miljarderna ställs till förfogande. Vi tycker att det hade varit bra, om vi hade varit helt eniga om målet. Nu är vi emellertid eniga bortsett från detta att folkpartiet vill att vi skall fastställa en tioårsgräns.

Till Margareta Gard vill jag bara säga att jag anser att centern har samma inställning som centern har förfäktat i många år, nämligen den att vi bör minska antalet specialdestinerade bidrag. Däremot menar vi att kommunerna bör få ett större skatteutjämningsbidrag. Nu har vi inte en situation som tillåter detta, varför riksdagen under de återstående dagarna kommer att avslå yrkanden av det slaget. Därför har majoriteten sagt att den på ett par tre punkter ställer upp på de förslag som regeringen har lagt fram. Avsikten är då att från statens sida stimulera bl. a. nya initiativ och försöksverksamhet.

Sedan kan man naturligtvis som Tore Claesson diskutera hur gränsdragningen skall göras. Den är besvärlig. Nästan varje år får riksdagen ta ställning till motioner i frågor om vad som skall bli föremål för räntebidrag eller ej. Vi skall naturligtvis försöka komma fram till ett system där utformningen av investeringarna inte styrs av huruvida ett visst statligt bidrag kan tänkas utgå. Jag tror att det är viktigt att vid prövning av de bostadspolitiska riktlinjerna sträva efter att hålla sig till den gräns som man har försökt dra mellan bostäder å den ena sidan och vård å den andra.

Anf. 144 KERSTIN EKMAN (fp) replik:

Herr talman! Jag får konstatera att jag inte fick något förslag från Kjell Mattsson om en ny tidsgräns, men jag vill naturligtvis med tanke på våra gamla, sjuka och handikappade hoppas att Kjell Mattsson ändå instämmer i att vi skall försöka nå målet. Jag beklagar att jag inte kan få medhåll när det gäller att sätta en gräns. Det vore säkert mycket bra, om vi gjorde detta. Jag vill inte trötta kammarrens ledamöter med att räkna upp de initiativ som har tagits av folkpartister ute i kommunerna när det gäller att sätta kraft bakom kraven. Jag kunde ta exemplet i min egen kommun, Göteborg, där det finns konkreta förslag i fullmäktigeförsamlingen om att bygga om ett vårdhem för utvecklingsstörda. Därvid har det också angivits vad det hela kommer att kosta, och krav har ställts.

Anf. 145 MARGARETA GARD (m) replik:

Herr talman! Jag skulle vilja säga till Kjell Mattsson att det faktiskt förhåller sig så, att staten lånar pengar för att dela ut statsbidragen under fem år. Det är inte rimligt att späda på lånen med sådana här statsbidrag. Dessutom vet vi hur svårt det är att avskaffa införda statsbidrag. Det blir ramaskrin ute i kommunerna, om de inte får behålla statsbidragen. Då är det lika bra att vi från början inser att det här är fråga om en kommunal angelägenhet och att kommunerna bör få stå för kostnaden.

Anf. 146 MAGNUS PERSSON (s):

Herr talman! Bostadsutskottets betänkande 1984/85:24 om förbättrade boendeförhållanden för gamla, handikappade och långvarigt sjuka innehåller ett efterlängtat lagförslag. Det finns ingen anledning för mig att ytterligare understryka det angelägna i propositionsförslagen. Jag kan bara konstatera att propositionsförslagen i allt väsentligt godtas och att en bred majoritet står bakom bostadsutskottets betänkande. Det är bara att slå fast att det är regeringens proposition som i allt väsentligt godtas av riksdagen. Utskottsmajoriteten tycker att det är en bra produkt som regeringen lagt på riksdagens bord. Moderaterna är rätt isolerade i sin allmänna spariver när det gäller statsbidragen osv.

Herr talman! Jag skall helt kort motivera utskottsmajoritetens ställningstagande när det gäller ändring av bostadsförsörjningslagen. Jag skall närmare beröra reservationerna 2 och 3.

I reservation 2 vill moderaterna helt upphäva bostadsförsörjningslagen, och centerpartiet menar i reservation 3 att det inte finns tillräckliga skäl för att ändra nuvarande bostadsförsörjningslag.

Herr talman! Dagsläget är följande. Den kommunala bostadsförsörjningsplaneringen är reglerad i bl. a. bostadsförsörjningslagen, som innehåller bestämmelser om kommunernas grundläggande befogenheter och skyldigheter på bostadsförsörjningsens område. I lagen åläggs kommunerna att bedriva en fortlöpande bostadsförsörjningsplanering. Planeringen skall komma till uttryck i ett program, som skall antas av kommunfullmäktige och som skall vara kommunens samlade handlingsprogram för bostadsförsörj-

Tisdagen den
28 maj 1985

*Boendeförhållan-
dena för gamla,
handikappade och
långvarigt sjuka*

ningen. Programmet utgör också enligt propositionen en viktig informationskälla för statsmakterna och är därmed ett underlag för beslut i olika bostadspolitiska frågor av mer övergripande natur.

Departementschefen menar att en utveckling mot ett självständigt boende inte får innebära att människor på grund av oklara ansvarsförhållanden skall känna sig vilslna och mer eller mindre överges i vissa lägen. Det bör vara i allas intresse att allas rätt till goda boendeförhållanden kommer till tydligt uttryck i bostadsförsörjningslagen. Följaktligen innehåller lagförslaget en ändring, där det klart och entydigt fastställs att kommunernas bostadsförsörjningsplanering skall syfta till att "alla i kommunen får en egen bostad av god kvalitet".

I reservation 2 hänvisar reservanterna till motion 3002 och menar att det i motionstexten finns motiv för att bostadsförsörjningslagen skall avskaffas. Jag har läst motionen. Det finns inga avslagsyrkanden i motionstexten. Däremot kan man finna ett allmänt resonemang om att en utvärdering av lagen bör ske, osv.

Under utskottsbehandlingen har inte heller framförts några bärande motiv. Trots dessa fakta framhårdar moderaterna i reservation 2 att lagen bör avskaffas.

Utskottet följer departementschefens förslag i denna del. Vi menar att moderaternas förslag är fjärran från de riktlinjer som stöds av en bred majoritet i Sveriges riksdag.

Herr talman! Med denna motivering yrkar jag avslag på reservation 2.

Reservation 3 från centern har en annan motivering för ställningstagandet. I reservationen krävs att ingen ändring av nuvarande lagstiftning skall ske. Reservanterna, som fullföljer motion 3004, menar att de gamla, handikappade och sjuka inryms under bostadsförsörjningslagens bestämmelser.

Bakgrunden till denna ändring är ett förslag från den utredning som ligger till grund för propositionerna. Remissinstanserna har varit positiva till ändringen. Vi tycker att det är riktigt att det av departementschefen föreslagna begreppet "god kvalitet" inskrivs i lagen.

Departementschefen ger i propositionen tillräckliga motiv för en lagändring. Med begreppet "egen bostad av god kvalitet" avses en bostad som upplåts på sedvanligt sätt och som har god utrymmesstandard och modern utrustning, i en miljö som ger förutsättningar för gemenskap och ett aktivt deltagande i samhällslivet.

Herr talman! Dessa tänkvärda ord anser vi från utskottsmajoritetens sida bör finnas med i lagtexten. Det finns tillräckliga motiv härför i förslaget.

Bostadsutskottet vill för sin del förorda att riksdagen entydigt och klart följer departementschefens skrivning i propositionen. Detta är ett förtydligande som är på sin plats.

Herr talman! Med denna motivering yrkar jag avslag på reservation 3 och bifall till bostadsutskottets betänkande på samtliga punkter.

Anf. 147 MARGARETA GARD (m) replik:

Herr talman! Här sades att vi vill ta bort bostadsförsörjningslagen, och det vill vi göra. Vi tycker att den är otidsenlig i dag. Den kom till under helt andra förhållanden när det var en stark expansion i byggandet, vilket det inte är i dag. Därför behöver man inte ha den.

Till Magnus Persson skulle jag vilja säga att det i 19 och 20 §§ socialtjänstlagen faktiskt finns klart utsagt att kommunen har ansvar för att handikappade och gamla och andra som behöver stöd och hjälp får ett bra boende. Det är alltså en uppgift som kommunerna redan har, och då tycker vi moderater att man inte behöver ha den ena lagstiftningen ovanpå den andra. Under senare tid har det ju på bostadsområdet förekommit att man har lagstiftat med en överlappning, som många gånger har gjort det svårt för länsbostadsnämnderna att veta riktigt vad som gäller. Vi anser att man inte behöver ha en lagstiftning på det här området, och därför säger vi nej till bostadsförsörjningslagen.

Anf. 148 KJELL MATTSSON (c) replik:

Herr talman! Vi är medvetna om att man måste ha en förändring av en lagstiftning för att kunna lägga fram en sådan här proposition, men vi tycker ändå att det är litet onödigt att göra förändringen. Sakligt sett är nämligen det som man i dag uttrycker med andra ord i propositionen redan på gång. Vi nämner i vår reservation en del exempel ur den kommunala verksamheten på samarbete mellan landsting och kommuner när det gäller att bygga ut den sociala hemtjänsten och hemsjukvården och när det gäller landstingens beslut att lägga ned stora sjukhus med vårdplatser inom psykiatrin. Mycket av det som nu utpekas i propositionen som ett mål för bostadspolitiken på dessa områden är i gång ute i landets kommuner och landsting.

Anf. 149 MAGNUS PERSSON (s) replik:

Herr talman! Margareta Gard säger att bostadsförsörjningslagen är otidsenlig i dag. Det är ju därför vi ändrar den, det är därför departementschefen skriver in ett förtydligande på den punkten.

Till Kjell Mattsson kan jag bara säga att vi tycker att det är bättre att man får debatt och diskussion i den beslutande fullmäktigeförsamlingen om detta. Därmed får man kanske en bättre politisk förankring, och det är egentligen bakgrunden till departementschefens skrivning.

Därmed har jag svarat på de inlägg som har gjorts.

Anf. 150 MARGARETA GARD (m) replik:

Herr talman! Det är inte så, Magnus Persson, att om man har en lag som inte är nödvändig i dag skall man utvidga den för att göra den mera befogad. Så går det inte till och det behövs inte.

Som jag sade tidigare finns kommunernas ansvar redan upptaget i socialtjänstlagen. Jag skulle tro att Magnus Persson är så förtrogen med kommunernas arbete och hur det går till att han förstår att man ute i kommunerna är väl medveten om sitt ansvar utan att man skall behöva göra

*Boendeförhållan-
dena för gamla,
handikappade och
långvarigt sjuka*

väldigt stora insatser för att varje år ta fram detta bostadsförsörjningsprogram.

Anf. 151 MAGNUS PERSSON (s) replik:

Herr talman! Jag är väl förtrogen med att det inte i alla kommuner är så bra som Margareta Gard här vill göra gällande. Det finns en del planering för gamla, handikappade och sjuka i vissa kommuner som inte är vad den borde vara. Därför tycker vi att det är riktigt att ta in den här bestämmelsen.

Anf. 152 INGEMAR ELIASSON (fp):

Herr talman! Kerstin Ekman har utförligt presenterat folkpartiets synpunkter på de äldres boende. Låt mig här bara göra några understrykningar.

I politikens besynnerliga värld får varje del av mänskligt liv och leverne sin rubrik och sin särbehandling. I kväll är det fråga om de äldres boende. Det kan naturligtvis inte diskuteras utan samband med en lång rad andra frågor. Professor Jan Helander har sagt att den senare delen av livet inte är någon särskild del av livet. Man blir inte en annan människa därför att man passerar en magisk åldersgräns. Det är värt att tänka på när vi skall diskutera vad som kallas de äldres boende.

Det mest självklara och av de flesta mest önskade är ju att få bo som förut, att allteftersom behov uppkommer få hjälp, omsorg och sjukvård i den egna bostaden. Sedan barnen flyttat ut och sedan man blivit ensam vill många ha en annan bostad, men det handlar då om behovet av en allmän rörlighet på bostadsmarknaden, inte om något speciellt boende för de äldre.

Det fanns en tid då den omhuldade tesen var att de äldre skulle bo för sig. Ju rationellare drift, desto bättre. Nu är dess bättre den förhärskande åsikten att de äldre vill känna sig delaktiga i det pulserande livet i samhället och inte bli isolerade. Men låt oss förhålla oss skeptiska till varje skola om vad de äldre sägs vilja. Det enda rimliga är att se till att människor själva kan avgöra och påverka hur de vill bo och hur den service de behöver skall tillhandahållas och hur den skall se ut. Jag vill något varna för starka och ensidiga pendelrörelser oavsett i vilken riktning pendeln slår.

Det dominerande problemet just nu är emellertid att många äldre människor som önskar bo kvar hemma inte känner sig ha möjlighet till detta. Jag säger inte att de inte får, för det rena tvånget hör till undantagen. Men många känner sig inte ha möjlighet att klara sig själva, eller känner sig ängsliga av att bo ensamma. De kan känna sig böra flytta till långvården eller till ålderdomshemmet för säkerhets skull, därför att det är betungande för barn och anhöriga som det är nu, osv. Tänk att kunna få säga till alla dem: Du kan få bo kvar i ditt hem så länge du själv önskar. Vi skall se till att du får den tillsyn och den hjälp som du behöver. Vill du flytta till ett servicehus eller till ålderdomshem och behöver du komma in på sjukhus eller behöver en viss rehabilitering på en långvårdsklinik, skall du också ha den chansen. Låt oss gå igenom det du vill ha och vad det är för hjälp som du behöver. Så kan man göra på några håll i landet, där man tänkt igenom vad som är god äldrevård sett från den enskilda människans utgångspunkt. Där händer det att det

*Boendeförhållan-
dena för gamla,
handikappade och
långvarigt sjuka*

första man frågar när någon skrivs in på långvården är: Hur vill du ha det sedan du skrivits ut härifrån? Man ser den tiden som en rehabiliteringsperiod, inte som en förflyttning in på institution. Men på många håll är det långt till denna mänskliga omsorg och omtanke. Där flyttar man in på institution när man kommer fram i kön, för man vet inte när nästa tillfälle kommer. Där ligger de gamla och skröpliga i flerbäddssalar på långvården utan att ens orka drömma om att få komma tillbaka hem. En påbörjad senil demens förvärras fort i passiv och främmande sjukhusmiljö. Det här är inget litet marginellt problem. Antalet pensionärer växer inte nämnvärt framöver, men andelen äldre äldre, över 80 år, växer kraftigt. Det antal som behöver hjälp, tillsyn och sjukvård kommer därför att öka starkt. Det hade därför funnits skäl för riksdag och regering att samlat bedöma och besluta om vad som behövs. Så sker dess värre inte. Regeringen har fört upp frågorna styckevis och delt: i dag boendet, för en tid sedan statsbidrag till den sociala hemhjälpen, om någon vecka långvården, och till hösten frågan om differentierade avgifter inom långvården. Ingen i regeringen har orkat eller intresserat sig för att ta ett samlat grepp.

Folkpartiet har i sitt program för äldreomsorgen kravat på eget rum. Det är symbolen för en hel filosofi, nämligen att vi själva skall kunna avgöra och påverka hur vi vill ha det också sedan vi blivit gamla och behöver mycket hjälp och tillsyn och även om vi, skröpliga och litet vilsna, måste vistas inom långvården.

I sitt nit att misstänkliggöra ett krav som visat sig ha stor uppslutning har politiska motståndare tolkat kravet så att människor skall isoleras i var sitt rum. Det kan därför inte nog understrykas att det handlar om rätten till eget rum för dem som för längre eller kortare tid måste vistas inom långvården. Den som känner större trygghet i att dela rum med någon skall självfallet ha den möjligheten – men då med någon som man själv väljer. Det är det tvångsvisa samboendet, med fyra eller t. o. m. sex stycken människor som inte haft något gemensamt, som vi vill komma till rätta med. Det finns för övrigt på sina håll utmärkta lösningar, där man grupperar rummen runt en gemensamhetsal, så att man har möjlighet till både den egna vrån och gemenskapen med andra.

Det är denna variant som kännetecknat de bästa ålderdomshemmen. Socialutskottet har sagt ifrån – i polemik med regeringen – att den boendeform som ålderdomshemmen representerar bör finnas kvar. Många av ålderdomshemmen behöver rustas upp, och rummen behöver bli större och förses med erforderliga hygienutrymmen. Men att bygga om alla till tvårumslägenheter, som regeringen egentligen tänkte sig, skulle leda till att många människor som nu bor där tvingades in på långvården eller att ingenting blev gjort åt de dåliga ålderdomshemmen. Detta skulle alltså riskera att ge en utveckling stick i stäv mot den önskade.

Den skrivning som socialutskottet har enats om och som finns fogad som ett yttrande till bostadsutskottets betänkande bör uppmärksammas av regeringen, så att underställda myndigheter och kommuner får information om att ombyggnad är möjlig att utföra med statliga lån utan att så stora

Tisdagen den
28 maj 1985

*Boendeförhållan-
dena för gamla,
handikappade och
långvarigt sjuka*

ingrepp behöver ske som propositionen förutsatte.

Det hör, herr talman, inte till dagens fråga – vi styckar ju som sagt upp utvecklingen i våra besynnerliga delar – men om ett boende på de äldres egna villkor skall kunna förverkligas, måste samtidigt den sociala hemhjälpen och hemsjukvården byggas ut och långvården ställas om till att bli rehabilitering och sjukvård, inte ett boende.

Vi får ibland höra att folkpartiets program för en mänskligare äldreomsorg är orealistiskt dyrt. "Överbud från oppositionen" ligger i luften. Det är nu den obotfärdiges förhinder. Spri – sjukvårdens planerings- och rationaliseringsinstitut – har klart visat att äldrevård där man undviker att de äldre skrivs in på institution blir billigare. Då har man tagit hänsyn till det behov av hemtjänst och hemsjukvård som måste fyllas för att man skall kunna undvika att någon mot sin vilja måste flytta in på institution. Närmare bestämt blir det 1 miljard kronor billigare. När vi föreslår vissa smärre ökningar av anslagen för att förbättra möjligheten för äldre att bo kvar hemma eller förbättra tillgången till bostäder som är anpassade till de äldres behov, vet vi att det också skulle leda fram till en billigare äldreomsorg på sikt.

Folkpartiets krav är alltså både mänskligt motiverat och ekonomiskt klokt. Det framgår också av en undersökning som Landstingsförbundet nyligen låtit göra att en stor majoritet av den svenska befolkningen är beredd att ta på sig den ökade kostnad som många menar att det kanske ändå blir för att få en bättre långvård – de gamla är värda det. Som inte bara Spri-utredningen utan också andra undersökningar har visat är den institutionaliserade vården den dyrare. En mänskligare sjukvård, en mänskligare åldringsvård och ett bättre och självständigare boende för de äldre blir på sikt billigare.

Om det i det korta perspektivet behövs mer pengar för att klara av åtgärderna för ett bättre boende för de äldre, är vi från folkpartiet beredda att prioritera dessa kostnader. Att tillgodose kravet på en snabb förbättring av äldreomsorgen – det gäller i dag boendet – är varken mer eller mindre än en gård av tacksamhet mot och solidaritet med de gamla.

Anf. 153 INGA LANTZ (vpk):

Herr talman! Sedan några år tillbaka känner jag en gammal kvinna. Vi har umgåtts ganska flitigt, så jag känner henne väl. Hon är närmare 80 år och fysiskt fullständigt frisk, och hon har inte någon tillstymmelse till demens. För mig är hon till kropp och själ som vilken jämnårig som helst. Hon har en fin liten tvårumslägenhet mitt i stan.

Allt vore helt bra, om det inte var detta med ensamheten, som hon inte klarar av. Hon är nu också på sjukhus, för sin ensamhets skull. Hon delar rum med fyra andra kvinnor på en öppen psykiatrisk avdelning. Hon vill inte ligga i eget rum. Personalen gör försök att förmå henna att flytta hem, men hittills har det inte gått.

Hon är rädd för ensamheten, och hon vet att de få timmar som hemtjänsten är hos henne inte räcker till. Hemtjänsten fungerar egentligen inte heller riktigt bra med alla byten, alla nya ansikten som man aldrig hinner lära känna innan man ställs inför ett nytt. Dessutom är många unga, oerfarna och

utbildade inom hemtjänsten – jag har en siffra på att bara 22 % av dem som arbetar inom hemtjänsten har någon form av utbildning. Krockarna mellan generationerna blir oundvikligen många med en sådan situation.

De allra flesta av ålderspensionärerna bor i dag hemma. Hela 90 % gör det. De bor i en vanlig bostad och klarar sig utan mer omfattande hjälpsatser. 47 % eller närmare hälften av de äldre lever ensamma. Den kvinna jag talat om är alltså inte på något sätt unik. Antalet äldre människor över 80 år kommer att öka kraftigt inom en tioårsperiod.

När man planerar äldreomsorgen är det viktigt att hålla dessa två fakta i minnet: Dels att närmare hälften av de äldre bor ensamma, dels att antalet riktigt gamla människor kommer att öka med 40 % fram till år 2 000.

För att man skall kunna klara ett bättre äldreboende behöver hemtjänsten byggas ut, både kvantitativt och kvalitativt. Men också själva boendeformerna måste inriktas på mer gemensamhetsboende, och kollektiva boendeformer måste komma till som ett komplement till vanliga bostäder. Det går inte att satsa på någon enahanda modell, utan man får lov att satsa på många och varierande modeller, efter äldre människors önskemål om hur de vill bo.

I utredningen Sjukvård i hemmet, social hemtjänst bedömdes 13 % vara lämpade för vård utanför den institution som de vistades i. Bland dessa 13 % bedömdes var fjärde, alltså knappt 4 %, av långvårdspatienterna vara kapabla att klara ett eget boende. Återstoden av de 13 procenten ansågs behöva servicehus med särskilt avancerade hjälpresurser.

Jag tror inte att vi kan komma ifrån att det finns en stor grupp människor – jag tror också att den gruppen människor kommer att utvidgas – som har sådana psykiska och fysiska handikapp att de behöver hjälp och tillsyn dygnet runt. Jag tror att den kvinna jag talade om skulle klara ett vanligt boende om det var utformat med mer gemenskap runt vardagen. Det behövs både en privat sfär och en kollektiv gemensam sfär i vårt boende. Det behövs inte bara för äldre människor, utan det behövs för alla. Det menar jag skulle höja kvaliteten i allas boende.

Jag ser ålderdomshemmen som en form av boende, en modell. Och jag tror att efterfrågan på just denna form kommer att öka med tanke på de två punkter jag tog upp tidigare. Jag ser också ålderdomshemmen som en kollektivboendeform, och jag är glad över att både socialutskottets och bostadsutskottets skrivning har blivit så bra som de har blivit på denna punkt. Jag ser ålderdomshemmen både som ett kollektivboende och delvis som en vårdform, eftersom de som bor där kan få adekvat läkarhjälp vid behov. Vad som är viktigt att poängtera när det gäller denna boendeform är rätten till ett eget rum och väl tilltagna hygienutrymmen samt möjlighet till ett eget kokutrymme.

Det blir, herr talman, allt vanligare att kommunerna installerar s.k. trygghetslarm, som äldre människor behöver. Man kan tycka vad man vill om det. Jag reagerade mot den hårda tekniska lösningen på människors behov av närhet och hjälp första gången som jag kom i kontakt med den. Men jag har förstått att så som vårt samhälle fungerar i dag, utan sociala nätverk, släktingar och vänner i närheten som skulle kunna stå för den tryggheten,

Tisdagen den
28 maj 1985

*Boendeförhållan-
dena för gamla,
handikappade och
långvarigt sjuka*

behövs detta larm. Det ligger på kommunerna att finansiera det. Vpk menar att bostadslån även fortsättningsvis bör kunna utgå för att finansiera anordnande av trygghetslarm.

Det är viktigt att miljön runt bostaden är tillgänglig. Detta gäller framför allt synskadade, rörelsehindrade och äldre människor. Vad som nu sker med vår närmiljö är att den utarmas på många sätt, den görs inte mer tillgänglig. Butiker och annan service försvinner. Vardagen blir besvärligare för alla, men särskilt för äldre människor. Mycket av inköpen bygger i dag på att man skall ha tillgång till bil. Nya varuhus och livsmedelsaffärer ligger bättre anpassade till bilar än till människors vardagsliv. Denna tendens underminerar existensen för de få närbutiker som fortfarande finns.

Herr talman! Med detta yrkar jag bifall till vpk-reservationerna till detta betänkande.

Anf. 154 EVERT SVENSSON (s):

Herr talman! Den här propositionen kommer alldeles rätt i tiden. Huruvida den hade kunnat samordnas bättre med andra förslag från regeringen lägger jag mig inte i. Men det är flera saker som kommer framöver. Vi har just behandlat omsorgslagen i socialutskottet. Hela tiden talas det om att psykiskt störda människor skall ut i samhället och få egen bostad. Vi har att ta ställning till en proposition om hälso- och sjukvården, och där är det samma tendens. Vi utreder den psykiatriska vården. Redan nu har flera tusen människor från våra mentalsjukhus kommit ut i samhället. När en ström av människor från institutioner kommer ut i samhället, kräver de eget boende, och då ligger den här propositionen alldeles rätt i tiden för att ge dem möjligheter till sådant boende.

Den proposition som behandlas har vi haft till yttrande i socialutskottet. En fråga som vi ägnat särskild tid gäller ålderdomshemmen. Vad vi föreslår på det området innebär en väsentlig förbättring av ålderdomshemmen. Vi har nu en mängd ålderdomshem med rumsytor på 12, kanske 15 kvadratmeter – och knutna till allmän service. I vårt yttrande tar vi som sagt ett väsentligt steg till förbättringar. Vi vill att en fullvärdig bostad – som det talas om i propositionen – skall innehålla, som vi har hört här tidigare, toalett, dusch och kokmöjligheter. Och boendet bör grundas på ett eget kontrakt, vilket också är viktigt. Det betyder, såvitt jag förstår, förutom att man markerar att detta är den enskildes egen bostad, att kommunalt bostadstillägg kommer att utgå.

Detta innebär naturligtvis att staten bl. a. stimulerar till en väsentlig förbättring av befintliga ålderdomshem – i realiteten ombyggnader. Socialutskottet framhåller att vårt yttrande inte innebär att utskottet förordar att ålderdomshemmen bevaras i befintligt skick. Det är viktigt att understryka detta. Vad vi förordar är ett väsentligt bättre boende än ålderdomshemmen vanligen erbjuder, men med bibehållande av den omsorgsnivå som ålderdomshemmen traditionellt håller. Det är fråga om ett självständigt boende, men med mera service och personlig omvårdnad för de boende och med flera kollektiva funktioner i anslutning till bostaden. Vi förordar ett tillkännagi-

vande till regeringen, och bostadsutskottet har följt oss på den punkten.

En av motiveringarna bakom detta ställningstagande har varit att vi inte vill ställa äldre och sjuka människor inför alternativet långtidssjukvård när det inte räcker med den service som servicehusen traditionellt tillhandahåller. Vi skulle kunna få en "drive" åt långtidssjukvården, och det vill vi inte ha. Det gäller alltså en mellanform mellan å ena sidan vanligt boende och servicehusboende och å andra sidan vård inom långtidssjukvården.

Bostadsutskottet har alltså följt vårt yttrande. Tyvärr har bostadsutskottet inte blivit enigt på denna punkt, utan reservationer och ett särskilt yttrande har avgivits från folkpartiet. Det är faktiskt svårt att veta vad Kerstin Ekman egentligen vill – annat än att säga att folkpartiet i alla fall är bäst på den här punkten.

Det var fråga om en överenskommelse, och det har betonats här tidigare att vi är eniga i socialutskottet. Men denna enighet räckte knappast från kvällsgröten till frukostägget dagen efter. Folkpartiet ändrade uppfattning mellan behandlingarna i de båda utskotten.

Jag blir också litet fundersam över var moderaterna står när jag här hör Margareta Gard tala. Vi moderater anser att statsbidrag inte skall utgå, säger Margareta Gard. Men i socialutskottet har moderaterna varit med om att t. o. m. utvidga den krets som kan få statsbidrag. Detta går inte ihop.

Jag ber att få yrka bifall till hemställan från bostadsutskottets majoritet och avslag på de reservationer som finns.

Anf. 155 INGEMAR ELIASSON (fp) replik:

Herr talman! Det var bra att Evert Svensson höll detta anförande och kompletterade socialutskottets argumentering i yttrandet till bostadsutskottet. Det var bra därför att det var i polemik med regeringen. Ett tillkännagivande till regeringen hade inte varit nödvändigt om det inte hade varit fråga om en ändring av regeringens proposition.

Evert Svensson sade att vi vill få till stånd en väsentlig förbättring av ålderdomshemmen. Han hade kunnat tillägga: och av propositionen. Det är vad som sker i bostadsutskottets och socialutskottets skrivningar.

Jag hoppas att Evert Svensson nu hjälper till med att se till att regeringen följer upp detta tillkännagivande, så att kommuner och myndigheter får reda på att bostadslån finns tillgängliga för ombyggnad av ålderdomshem.

Evert Svensson beklagade sig över att enigheten i socialutskottet inte höll i bostadsutskottet. Men bostadsutskottet hade att hantera också andra yrkanden, och socialdemokraterna vill inte följa upp målsättningen med konkreta förslag när det gäller statsbidrag även på andra punkter. Om socialdemokraterna i bostadsutskottet hade varit lika kloka och förståndiga som ni är i socialutskottet, är det möjligt att de även i bostadsutskottet hade kunnat inse det förnuftiga i folkpartiets förslag också på dessa punkter. I stället för att beskärma sig över folkpartiets förslag tycker jag att Evert Svensson skall hjälpa till att övertyga de egna partikamraterna i bostadsutskottet om att de skall instämma i folkpartiets förslag rakt över, inte bara i den allmänna målsättningen.

Tisdagen den
28 maj 1985

*Boendeförhållan-
dena för gamla,
handikappade och
långvarigt sjuka*

Anf. 156 MARGARETA GARD (m) replik:

Herr talman! Från moderat håll är vi, Evert Svensson, mycket glada för socialutskottets skrivning till bostadsutskottet. Det är en stor framgång att vi nu, i fråga om byggnaderna, har fått neutralitet när det gäller boendet i servicehus och boendet på ålderdomshem. Tidigare har endast servicehusen fått statliga lån – dessutom förmånliga sådana. Däremot har det inte utgått statliga lån till ålderdomshemmen. Detta vet säkert Evert Svensson väl.

Mot denna bakgrund är det en framgång att vi nu har fått denna möjlighet att ge lån. Därigenom kan vi behålla den utomordentliga form av boende som ålderdomshem är för äldre som behöver tillsyn dygnet runt.

Ålderdom drabbar människor oerhört olika. Därför behöver vi flera former av boende för äldre.

De statsbidrag som vi säger nej till avser inte bostadslånen, utan det handlar om de specialdestinerade bidragen för tillgänglighetsskapande åtgärder på kvartersmark, till försöksverksamhet med integrerad boendeservice och till samupphandling och teknikutveckling avseende hissinstallationer. Det är faktiskt bidrag som kommunerna och bostadsföretagen skall stå för – det har jag sagt tidigare. Vi skall inte ha en massa bidrag på dessa områden, utan vi måste renodla ansvarsfördelningen mellan stat, kommun och landsting. Därför säger vi nej till de nämnda bidragen.

Jag vill än en gång betona att vi tycker att det är utomordentligt bra att man får möjlighet att ge statliga lån till ålderdomshem, så att man kan ha kvar den formen av boende.

Anf. 157 EVERT SVENSSON (s) replik:

Herr talman! Till socialutskottets ordförande vill jag säga att jag reagerar ganska starkt mot detta sätt att hantera en fråga. Vi gjorde en överenskommelse i socialutskottet, och den skall väl gälla även om inte vice ordföranden i ett parti var med. Men om vice ordföranden i ett parti är med, kanske kravet på att överenskommelsen hålls till kommande utskottssammanträde ökar. När man ansträngt sig och träffat en sådan här överenskommelse tycker jag inte att det sedan skall dyka upp reservationer som gäller samma fråga, även om också andra frågor är involverade i reservationen och i det mycket märkliga särskilda yttrandet.

I dag har vi i socialutskottet behandlat långtidssjukvården, och vi har inte heller där satt den tioårsgräns som det har gjorts så stor affär av i dag.

Till Margareta Gard vill jag göra följande kommentar: Vi skall inte missta oss och säga att det här gäller vänliga traditionella ålderdomshem med rum på 12–15 kvadratmeter. Det är värt att uppmärksamma vad socialutskottet och sedan bostadsutskottet sagt på den punkten. Det innebär nämligen en väsentlig förbättring av den typ av ålderdomshem som det här är fråga om. Det som är viktigt i sammanhanget är den omkringliggande service som vi har velat behålla och den mellanform som detta alternativ utgör mellan det fullständiga servicehuset och långtidsvården. Det är viktigt att ha den distinktionen klar för sig.

Anf. 158 INGEMAR ELIASSON (fp) replik:

Herr talman! Jag vill bara erinra socialutskottets vice ordförande om att vi gjorde en mycket klar distinktion mellan de frågor i propositionen som sorterade under vårt ansvarsområde och övriga frågor. De övriga frågorna har vi inte yttrat oss över. Vi har inte tagit upp frågan om stöd till hissanordningar eller frågan om den omkringgivande miljön. Jag tycker inte att Evert Svensson skall förvånas över om man på dessa punkter har avvikande meningar som man ger uttryck för i reservationer i bostadsutskottet.

Vi är överens om de allmänna riktlinjerna när det gäller att ge de äldre möjlighet till ett eget boende. I fråga om detta är jag glad över att Evert Svensson och hans partikamrater har slutit upp kring bl. a. folkpartiets krav på dessa punkter. Men på de andra punkterna, som vi inte diskuterat i socialutskottet, har naturligtvis folkpartiets ledamot i bostadsutskottet, Kerstin Ekman, förbehållit sig rätten att reservera sig till förmån för vår motion. Konstigare än så är det faktiskt inte.

Anf. 159 MARGARETA GARD (m) replik:

Herr talman! Jag skulle vilja säga till Evert Svensson att vi är helt överens om att ålderdomshemmen skall ha en bättre standard. Jag har i mitt tidigare anförande också sagt att jag tycker att det är bra att vi får en bättre standard på ålderdomshemmen och att vi är helt överens om inriktningen i propositionen. Vi är också tacksamma för att vi får behålla denna form av ålderdomshem.

Anf. 160 EVERT SVENSSON (s) replik:

Herr talman! I den reservation, Ingemar Eliasson, som Kerstin Ekman fogat till bostadsutskottets betänkande tas också frågan om ålderdomshemmen upp. Jag undrar om det kan innebära något annat än att man från folkpartiets sida vill säga att det i alla fall är folkpartiet som är bäst på den här punkten.

Är man överens så är man, och då skall man stå för det.

Jag vill understryka vad jag sade i mitt tidigare inlägg, nämligen att detta är en otroligt viktig proposition med tanke på vad som håller på att hända nu, när många människor flyttar ut från institutioner. Den lilla markering som vi har gjort är naturligtvis också viktig.

Anf. 161 KARL-ERIK SVARTBERG (s):

Herr talman! Folkpartiet talar i dag gärna och ofta om de glömda svenskarna och om kravet på ett eget rum för dem som bor på institutioner och sjukhem – så har Kerstin Ekman och Ingemar Eliasson gjort här i dag.

Vi socialdemokrater får ibland höra att vi vill ge bara de unga eget rum att bo i. Meningen är väl att man vill framställa oss som motståndare till att patienter på våra sjukhem skall få eget rum. Detta är ganska fantastiskt, herr talman.

Jag har begärt ordet för att berätta för Kerstin Ekman, Ingemar Eliasson

Tisdagen den
28 maj 1985.

*Boendeförhållan-
dena för gamla,
handikappade och
långvarigt sjuka*

och kammarens övriga ledamöter om hur det kan se ut i ett landsting. Och jag väljer Bohus läns landsting, för där var jag med på den tid då det begav sig.

Redan 1978 föreslog vi socialdemokrater i Bohuslandstinget att eget boende skulle prioriteras. Då sade folkpartiet nej. Vid varje ny- och ombyggnad sedan dess har vi fört fram samma krav, och varje gång har folkpartiet sagt nej.

När sjukhemmet i Hunnebostrand byggdes i början av 1980-talet, protesterade 23 sjuksköterskor inom långvården mot att detta moderna sjukhem skulle ha också några fyrapatientrum. Sjuksköterskornas fackliga organisation, SHSTF i Bohuslän, ställde sig bakom denna protest, och jag tog upp den i en interpellation i landstinget. Jag fick, Kerstin Ekman och Ingemar Eliasson, i den debatten inte stöd från någon enda folkpartist när det gällde sjuksköterskornas krav på att fyrapatientrum skulle slopas. Efter en socialdemokratisk motion som väcktes senare har landstinget nu beslutat att dela fyrapatientrummen – detta till högre kostnad, förstås.

Folkpartiets ändrade inställning i den här frågan är naturligtvis välkommen, även om den är senkommen. Hade partiet kommit på rätt väg tidigare, hade alla åsamkats mindre besvär och det hade blivit billigare för Bohuslandstinget. Jag tvivlar fortfarande på folkpartiets trovärdighet i frågan om enskilda rum. Partiet ville ju så sent som i höstas genom en skattesänkning minska Bohuslandstingets inkomster. Och hur går det ihop när vi, som Kjell Mattsson sade, vet att det medför ökade kostnader för landstinget att ställa upp på folkpartiets krav – det krav som vi har haft i flera år?

Nu har tydligen folkpartiet, enligt Ingemar Eliasson, i riksdagen gjort sig berett att göra omprioriteringar. Vågar vi lita på folkpartiet i landstingen?

Anf. 162 KERSTIN EKMAN (fp):

Herr talman! Det finns säkert möjlighet att ta fram exempel från landsting och kommuner där olika partiers företrädare har intagit olika ståndpunkter i sådana här frågor. Men vad som gäller är vad vi nu säger och vad vi prioriterar samt det program vi lagt fram. Jag kan, som jag sade tidigare i dag, ta fram exempel som jag känner till från Göteborgs kommun. Men jag känner inte som Karl-Erik Svartberg till förhållandena vid Bohus läns landsting. Vad vi emellertid nu skall tala om är de krav vi har ställt i denna riksdag och vad vi har skrivit i våra reservationer.

I detta sammanhang vill jag också med anledning av vad Evert Svensson sade om mitt särskilda yttrande som finns fogat till bostadsutskottets betänkande säga, att det i fråga om sådana saker som regler och normer för byggande och ombyggnation kan bli en annorlunda diskussion i bostadsutskottet än den ni har fört inom socialutskottet. Den diskussion vi har haft i bostadsutskottet har föranlett mig att skriva detta särskilda yttrande, för att verkligen poängtera att den ombyggnad som skall göras på våra ålderdomshem måste ske så att de boende tillfogas minsta möjliga bekymmer och att de krav som annars ställs vid om- och nybyggnation inte behöver uppfyllas.

Det är av omsorg om de gamla som jag har skrivit det särskilda yttrandet.

och det beror på att bostadsutskottet har ett annat område att behandla än vad socialutskottet har.

Nr 152

Tisdagen den
28 maj 1985

Anf. 163 INGEMAR ELIASSON (fp):

Herr talman! Får jag bara säga till Karl-Erik Svartberg, att i stället för att tala om den tid då det begav sig kan han tala om nutiden. I landstinget i hans hemlän ligger ett förslag från folkpartisterna om rätt till eget rum. De följer därmed upp det program som folkpartiet har lagt fram och har yrkat på här i riksdagen. Vill Karl-Erik Svartberg göra gemensam sak med dem som vill förmånskliga äldrevården och ge de gamla som så önskar rätt till eget rum, har han möjlighet att förverkliga detta hemma i Bohuslän med hjälp av ett folkpartiinitiativ.

Boendeförhållanden för gamla, handikappade och långvarigt sjuka

Anf. 164 KARL-ERIK SVARTBERG (s):

Herr talman! Till Ingemar Eliasson vill jag säga att det inte är de vackra orden som räknas – det är gärningarna. Vi ställer upp för eget rum, och vi är beredda att betala för det. Folkpartisterna i Bohusläns landsting föreslog i stället skattesänkning – det är verkligheten, Ingemar Eliasson.

Anf. 165 INGEMAR ELIASSON (fp):

Herr talman! Om Karl-Erik Svartberg har något annat än vackert tal att komma med kan han nu rösta för de reservationer från folkpartiet där vi föreslår mera pengar för en bättre åldringsvård. Nu kan Karl-Erik Svartberg gå från vackra ord till handling.

Anf. 166 EVERT SVENSSON (s):

Herr talman! Det kanske börjar bli litet tjatigt, men jag vill ändå säga en sak. Om bostadsutskottet enligt ställer sig bakom socialutskottets yttrande har man gått till handling, och då behövs det inte några extra krumelurer.

Överläggningen var härmed avslutad.

Mom. 1 (mål och synsätt inom bostadspolitiken för att förbättra boendeförhållandena för gamla, handikappade och långvarigt sjuka)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 1 av Kerstin Ekman – bifölls med acklamation.

Mom. 3 (upphävande av bostadsförsörjningslagen)

Utskottets hemställan bifölls med 214 röster mot 71 för reservation 2 av Rolf Dahlberg m. fl. i motsvarande del.

Mom. 4 (ändring i bostadsförsörjningslagen)

Utskottets hemställan bifölls med 223 röster mot 45 för reservation 3 av Kjell Mattsson och Agne Hansson. 16 ledamöter avstod från att rösta.

Tisdagen den
28 maj 1985

*Boendeförhållan-
dena för gamla,
handikappade och
långvarigt sjuka*

Mom. 5 (samrådsskyldighet mellan kommun och landstingskommun)

Utskottets hemställan bifölls med 268 röster mot 15 för reservation 4 av Tore Claeson. 2 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 6 (tillgänglighetskravet)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 6 av Tore Claeson – bifölls med acklamation.

Mom. 8 (lån till ombyggnad av institutioner som är yngre än 30 år)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 7 av Kerstin Ekman – bifölls med acklamation.

Mom. 9 (trygghetslarm)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 8 av Tore Claeson – bifölls med acklamation.

Mom. 11 (bostadsanpassningsbidrag till toalett i närlokal)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 9 av Tore Claeson – bifölls med acklamation.

Mom. 12 (införande av bidrag för återställning av handikappanpassad bostad)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 10 av Rolf Dahlberg m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 13 (ovillkorlig rätt till bostadsanpassning)

Hemställan

Utskottets hemställan bifölls med 270 röster mot 16 för hemställan i reservation 11 av Tore Claeson.

Motivering

Utskottets motivering – som ställdes mot den i reservation 12 av Rolf Dahlberg m. fl. anförda motiveringen – godkändes med acklamation.

Mom. 14 (införande av bidrag för tillgänglighetsskapande åtgärder på kvartersmark)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 13 av Rolf Dahlberg m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 15 (ram för beslut om bidrag för tillgänglighetsskapande åtgärder på kvartersmark)

Utskottets hemställan bifölls med 232 röster mot 31 för reservation 15 av Kerstin Ekman och Tore Claeson. 22 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 16 (införande av bidrag för försöksverksamhet med integrerad boendeservice)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 16 av Rolf Dahlberg m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 17 (ram för bidrag för försöksverksamhet med integrerad boendeservice)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 18 av Kerstin Ekman och Tore Claeson – bifölls med acklamation.

Mom. 18 (räntebidrag för vissa lokaler)

Utskottets hemställan bifölls med 270 röster mot 16 för reservation 19 av Tore Claeson. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 19 (bidrag till samupphandling och teknikutveckling avseende hissinstallationer)

Utskottets hemställan, som ställdes mot
dels reservation 20 av Rolf Dahlberg m. fl.,
dels reservation 21 av Kerstin Ekman och Tore Claeson,
bifölls med acklamation.

Mom. 20 (bidrag till hissinstallation i hus med fyra våningar)

Hemställan

Utskottets hemställan – som ställdes mot hemställan i reservation 22 av Tore Claeson – bifölls med acklamation.

Motivering

Utskottets motivering – som ställdes mot den i reservation 23 av Rolf Dahlberg m. fl. anförda motiveringen – godkändes med acklamation.

Mom. 22 (utbildning i tillgänglighetsfrågor)

Utskottets hemställan med godkännande av utskottets motivering – som ställdes mot utskottets hemställan med godkännande av den i reservation 25 av Rolf Dahlberg m. fl. anförda motiveringen – bifölls med acklamation.

Mom. 23 (enskilda initiativ inom hemtjänsten)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 26 av Rolf Dahlberg m. fl. – bifölls med acklamation.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

Nr 151

Tisdagen den
28 maj 1985

Boendeförhållanden för gamla, handikappade och långvarigt sjuka

Nr 152

Tisdagen den
28 maj 1985

29 § Anf. 167 TREDJE VICE TALMANNEN:

På morgondagens föredragningslista upptas trafikutskottets betänkande
22 främst bland två gånger bordlagda ärenden.

30 § Kammaren åtskildes kl. 22.41.

In fidem

TOM T:SON THYBLAD

/Solveig Gemert